

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Diplomski rad

RASPAD JUGOSLAVIJE I SPORT: KOŠARKAŠKA NATJECANJA KAO
PRIMJER POLITIZACIJE SPORTA

Student: Pero Kusalo

Mentor: dr. sc. Hrvoje Klasić

Zagreb, 2018.

Sadržaj

Popis kratica	2
Uvod	3
1. Sport kao društveni fenomen	5
1.1. Sport i politika	6
2. Pregled političke situacije u Jugoslaviji	8
2.1. Prema raspadu federacije: Novi Ustav, Titova smrt, ekonomska kriza	8
2.2. Buđenje nacionalizama	9
2.3. Od liberalizacija političkog prostora i pojava višestranačja do rata	10
3. Košarka u Jugoslaviji: povijesni razvoj	14
4. Politika i sport na primjeru reprezentativnih košarkaških natjecanja, 1990 – 1995.	17
4.1. Svjetsko prvenstvo u Argentini 1990. godine	17
4.1.1. Mit o zastavi	21
4.2. Europsko prvenstvo u Rimu 1991. godine	23
4.3. Olimpijske igre u Barceloni 1992. godine	28
4.4. Europsko prvenstvo u Njemačkoj 1993. godine	33
4.5. Svjetsko prvenstvo u Kanadi 1994. godine	37
4.6. Europsko prvenstvo u Grčkoj 1995. godine	40
Zaključak	48
Summary	51
Bibliografija	52
Izvori	52
Audio - video izvori	58
Literatura	58

Popis kratica

BiH – Bosna i Hercegovina

CK – Centralni komitet

EP – Europsko Prvenstvo

ESPN – Entertainment and Sports Programming Network

FIBA - Fédération Internationale de Basketball

FISAJ – Fiskulturni savez Jugoslavije

FOJ – Fiskulturni odbor Jugoslavije

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

HKS – Hrvatski košarkaški savez

HSLs – Hrvatska socijalno-liberalna stranka

HTV – Hrvatska televizija

HVO – Hrvatsko vijeće obrane

HZ – Hrvatska zajednica

JNA – Jugoslavenska narodna armija

KSJ – Košarkaški savez Jugoslavije

MOO – Međunarodni olimpijski odbor

NBA – National basketball association

RH – Republika Hrvatska

SAD – Sjedinjene Američke Države

SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SK – Savez komunista

SKH – Savez komunista Hrvatske

SKJ – Savez komunista Jugoslavije

SN – Sportske Novosti

SP – Svjetsko prvenstvo

SR – Savezna republika

SRH – Savezna republika Hrvatska

SRJ – Savezna republika Jugoslavija

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

TNT – Turner Network Television

UJDI – Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu

UN – Ujedinjeni narodi

ZND – Zajednica neovisnih država

ZNG – Zbor narodne garde

Uvod

Svrha ovog diplomskog rada je prikazati i analizirati načine na koje je politika utjecala na košarku u vrijeme raspada Jugoslavije, tj. od Svjetskog prvenstva 1990. do Europskog prvenstva 1995. godine. Svjetsko prvenstvo 1990. sam uzeo kao početnu točku upravo zbog incidenta koji se dogodio nakon finalne utakmice prvenstva, a koji se često koristi kao simbol početka kraja koncepta „bratstva i jedinstva“, dok je Europsko prvenstvo 1995. odabrano jer je to prvo prvenstvo nakon raspada Jugoslavije na kojem su sudjelovale i hrvatska reprezentacija i reprezentacija SR Jugoslavije¹ i na kojem hrvatski reprezentativci nisu htjeli dijeliti pobjedničko postolje s reprezentativcima SR Jugoslavije.

Tema rada definitivno spada u suvremenu ili najnoviju povijest. S obzirom na to postavlja se pitanje dostupnosti relevantnih izvora, prije svega s obzirom na nedostupnost arhivskih izvora, koji se inače smatraju osnovom svakog historiografskog rada. Stoga, kao najvažniji izvor u ovom radu korišteno je novinstvo. Korištene su dnevne novine koje su tada izlazile u Hrvatskoj, prvenstveno *Sportske novosti* te *Večernji list* i *Slobodna Dalmacija*. Usto, vrlo važan izvor bio je i magazin *Koš*, čija je arhiva dostupna na internetu.² Uz već navedene novine, korištena je i arhiva FIBA-e, arhiva nytimes.com, ali i neki nekonvencionalni izvori, poput televizijskih emisija, dokumentarnih filmova te snimaka utakmica pronađenih na internetu.

Osim analize novinskih izvora, koristio sam i brojnu literaturu. Ukratko bih se osvrnuo na najvažnije naslove. Prije svega, spomenuo bih dvije knjige koje govore o fenomenu košarke u Jugoslaviji i njenom razvoju, a to su „Kako je Jugoslavija osvojila svet“ slovenskog TV-komentatora Sergija Tavčara i „Priče o jugoslovenskoj košarci 1945 – 1991.“ Željka Dapčevića. U tu kategoriju može se uvrstiti i članak hrvatskog povjesničara Vjekoslava Perice „Genetika ili revolucija? O fenomenu južnoslavenske košarke“ koji također govori o razvoju košarke, njejoj popularizaciji i razvoju na području Jugoslavije. Kvalitetan izvor informacija je i biografija Dražena Petrovića koju je napisao australski novinar Todd Spehr te „Zlatna košarka Mirka Novosela“ Kovačevića i Bibića.

Sunčica Bartoluci i Marita Ukić u svojim istraživanjima koristile su metodu intervjuiranja aktera Olimpijskih igara 1992. odnosno Europskog prvenstva 1995. godine. Mišljenja i stavovi aktera su također vrlo važan izvor za ovaj rad.

¹ *De facto* reprezentacija Srbije i Crne Gore

² <http://kosmagazin.com/kos-pdf/>

Za analizu političke situacije u Jugoslaviji osamdesetih godina prošlog stoljeća najvažnija korištena djela su: „Politička tranzicija u Hrvatskoj 1989 – 1991.“ Davora Paukovića, „Jugoslavija, država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije 1974 – 1990.“ Dejana Jovića te sinteza Ive Goldsteina „Hrvatska 1918-2008.“

U radu se pretežno koristi kronološka i analitička metoda. Nakon uvodnog dijela slijedi poglavlje u kojem se definira sport kao društveni fenomen te se uspostavlja veza između politike i sporta te različiti načini koreliranja politike i sporta. Svrha ovog poglavlja je uspostaviti teorijski okvir unutar kojeg se sport promatra i definirati njegovu ulogu u društvu. U konstrukciji ovog poglavlja glavni oslonac su pružale sociološke studije domaćih, ali i stranih autora koje se bave odnosom sporta i politike.

Cilj sljedećeg poglavlja je upoznavanje s korijenima košarke na prostorima bivše Jugoslavije, institucionalizacije košarke, načina na koji je vođen Košarkaški savez Jugoslavije i organizacije sustava natjecanja, te općenito odnos sporta i države u socijalističkoj Jugoslaviji.

Nakon uvida u strukturu i razvoj košarke u Jugoslaviji u sljedećem poglavlju dati će se pregled političke situacije u Jugoslaviji koji je doveo do raspada države i niza ratova u devedesetim godinama prošlog stoljeća.

Drugi i središnji dio rada odnosi se na kronološki prikaz košarkaških prvenstava od 1990 do 1995. i analize direktnih i indirektnih utjecaja koje je politika imala na ta natjecanja počevši od poznatog gaženja hrvatske zastave u Buenos Airesu 1990. pa sve do kontroverznog odlaska s postolja hrvatskih reprezentativaca u trenutku kada su reprezentativcima SR Jugoslavije trebala biti uručena zlatna odličja u Ateni 1995. godine.

U zaključku se donosi sažetak osnovnih teza i završna analiza i ocjena političkih utjecaja na košarku za vrijeme raspada Jugoslavije te kratak pogled na smjer u kojem se nastavio kretati košarkaški sport na prostoru bivše Jugoslavije.

1. Sport kao društveni fenomen

Suvremeno društvo, društvo koje španjolski sociolog Castells naziva „umreženim“ je nemoguće u potpunosti razumjeti bez analize društvene uloge sporta koji je njegov sastavni dio.³ Sport danas je sveprisutan fenomen, njegova prisutnost se ogleda na mnogim razinama, od veza sporta i politike, međusobne zavisnosti sporta i medija, utjecaja sporta na ekonomiju nekog društva, povezanosti s lokalnom zajednicom, turizmom itd.. Brojni međunarodni sportski događaji, poput olimpijskih igara ili svjetskih prvenstava u nogometu, zanimaju milijune ljudi neovisno o dobi, spolu, rasi ili socijalnom statusu. Očigledno je kako sport ima važnu ulogu u životu ljudi širom svijeta. Jednako tako, čini se da je sport postao moćna sila u modernom svijetu što ne mora imati pozitivan predznak, a mnogi autori pišu o krizi povjerenja u globalni sport 21. stoljeća.⁴

Sport je već pola stoljeća predmet istraživačkog interesa brojnih znanstvenika različitih provenijencija, ali je i dalje nedovoljno istražen. U skladu s rastućim utjecajem sporta u najrazličitijim područjima društvenog života, sve više znanstvenika se zainteresiralo za sport pri čemu je „interdisciplinarnost modus operandi mnogih proučavatelja sporta“.⁵ U radu ću se probati usredotočiti na historiografsku analizu određenih povijesnih događaja, ali je ključno postaviti teorijske okvire sporta kao fenomena u čemu će nam značajno olakšati sociološke teorije, koncepti i metode. Pomoću socioloških teorija pokušavamo približiti sport i vidjeti kako je povezan sa svakodnevnim životom, kulturom i poviješću, tj. društvom u cjelini.

Zbog svoje masovnosti, sport se može svrstati u najvažnije kulturne i političke fenomene modernog doba. On je jedna od temeljnih društvenih aktivnosti te kao takav neodvojiv od strukture društva i institucija. Populacija koja je posredno ili neposredno uključena u sport (aktivni sportaši, rekreativci, gledatelji sportskih događanja, konzumenti sporta putem medija, treneri, suci, članovi sportskih organizacija i udruga itd.) potvrđuje raširenost i ukorijenjenost sporta u društvu. Čak i oni koje sport ne zanima gotovo da ne mogu izbjeći prisutnost sporta u svom okruženju. Naime, sport je univerzalno komunikacijsko sredstvo, od kafića, preko škole do radnih okruženja, sport i priče vezane uz njega sastavni su dio života društva. Usto, sport je i jedna od temeljnih društvenih institucija, a veze između

³ Manuel Castells, *Informacijsko doba: Ekonomija, društvo i kultura*, sv. 1 Uspón umreženog društva [Zagreb: Golden Marketing, 2000.], 56.

⁴ Sunčica Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih“ (Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013), 24.

⁵ Ibid. 24.

sporta i kulture nam mogu otkriti dosta o normama i vrijednostima društva. U isto vrijeme sport kao socijalni konstrukt može biti sredstvo promoviranja raznih ideja i ideologija, a kao takav i moćno oruđe u rukama političkih elita.⁶

U konačnici, interes za sport iz akademskih krugova nas ne bi trebao iznenaditi jer kako piše Ellis Cashmore: „Sport kao institucija je ekonomski prevelika, politički prevažna, previše utjecajna u oblikovanju ljudskih života, da je ne bi smatrali ozbiljnom temom akademskog istraživanja“.⁷

1.1. Sport i politika

Vrhunski sport odavno je povezan s politikom, političkim elitama i političkim previranjima na globalnoj društveno-političkoj sceni. Priroda i opseg državne uključenosti u sport ovisi o društvu samom, ali služi jednom ili više od sljedećih ciljeva:

1. Očuvanje javnog reda i mira
2. Osiguravanje pravičnosti i zaštite ljudskih prava
3. Održavanje zdravlja građana
4. Promicanje ugleda i moći grupe, zajednice ili nacije
5. Promicanje osjećaja identiteta, pripadanja i jedinstva među građanima
6. Reproduciranje vrijednosti i ideje u skladu s dominantnom ideologijom u zajednici ili društvu
7. Povećanju potpore političkim vođama i vladi
8. Poboljšanju gospodarskog i društvenog razvoja u zajednici ili društvu⁸

Vrcan pišući o sportu prije 34 godine u svjetlu bojkota Olimpijskih igara 1980. ali i 1984. konstatira da se „pojačava tendencija politizacije sporta“ čime ga pretvara u sve izrazitije sredstvo političkog djelovanja pa govori o dvostrukoj degradaciji. Degradacija sporta utoliko što se sport pretvara u sve važnije sredstvo ostvarenja političkih ciljeva te degradacija politike kada se sportom ostvaruju politički ciljevi.⁹ Sport se kao sredstvo političke manipulacije može koristiti održanju postojećeg poretka. Naime, sport se koristi kako bi se lakše zavlдалo zajednicom kojoj sportski uspjesi daju privid superiornosti i zadovoljstva. Jednako tako, sport je podoban i prodoran oblik komunikacije za prenošenje

⁶ Sunčica Bartoluci, Benjamin Perasović, „Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu“, *Sociologija i prostor* 45/1 (2007): 106.

⁷ Ellis Cashmore, *Making Sense of Sports* (London: Routledge, 2005), 2.

⁸ Jay Coakley, *Sports in Society: Issues and Controversies* (New York: McGraw-Hill Education, 2009), 439 – 449.

⁹ Srđan Vrcan, „Ponovno o sportu i politici“, *Pogledi* 3 (1984): 61.

„političkih poruka i ostvarivanje političkog utjecaja na auditorije inače nedostupne za izravno političke poruke“. Jezik sporta je iskoristiv i za izražavanje stavova koji se inače smatraju za neprihvatljive u javnom diskursu, prvenstveno za poticanje strasti i održavanje određenih raspoloženja i emotivnih stanja. Posebno je to uočljivo u slučajevima društvenog suprotstavljanja po ključu *naš – njihov*.¹⁰ Ipak, povezanost politike i sporta najjasnije dolazi do izražaja za vrijeme rata te u nestabilnim i prijelaznim razdobljima neke države. Tada se često sportaše i sportske momčadi iskorištava kao simbole države-nacije. Države tada koriste sportske uspjehe za vlastitu promociju i isticanje superiornosti – sportske, ali često i moralne. Tako se jača homogenost nacije, a često sport postaje izraz borbe i ratovanja bez oružja.¹¹

Povezanost sporta i politike ponekad ima i neke svoje pozitivne strane. Sport može poslužiti da bi se uspostavila komunikacija između sukobljenih strana. Kao primjer nam može poslužiti primjer tzv. „ping pong diplomacija“ – pokušaja približavanja između Kine i SAD-a 1971. Kao primjer možemo navesti i recentne događaje sa Zimskih olimpijskih igara u Pyeongchangu gdje su reprezentativci Sjeverne i Južne Koreje na ceremoniji otvaranja sudjelovali zajedno pod zastavom „ujedinjene Koreje“, a hokejašice su nastupile kao momčad „ujedinjene Koreje“. Iako su ovakve inicijative pozitivne, postavlja se pitanje koliko doprinose rješavanju problema, a koliko se „ping pong diplomacijom“ odgovornost prebacuje s jedne na drugu stranu bez da ijedna strana uistinu želi riješiti sukob.¹²

Zanimljivo je primijetiti, posebno kod vrhunskih sportskih događaja, da oni ne bi mogli uspjeti u tolikoj mjeri bez kvalitetno vođene politike i sportskog marketinga kroz medije. Budući da se na takvim natjecanjima pokriva široki spektar nacija, država, kultura, mediji su glavni promotor neoliberalne ideologije. Debord masovne medije naziva „najrazornijom površnom manifestacijom spektakla suvremenog potrošačkog društva“, dok sport i njegovi akteri postaju samo dio medijski posredovanog svijeta spektakla u službi stjecanja profita.¹³

¹⁰ Srđan Vrcan, *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta* (Zagreb: Naprijed, 1990), 122 – 123.

¹¹ Eric Hobsbawm *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost* (Zagreb: Novi Liber, 1993) STRANICA! ; npr. u „Domovinskom ratu“ postojala je sportska satnija te su sportaši odlazili na prvu crtu pružati podršku vojnicima, vidi: <https://damirskaro.com/karijera/domovinski-rat/>

¹² Choe Sang-Hun, „Olympic Dreams of a United Korea? Many in South Say, ‘No, Thanks’“, *New York Times*, 28. siječnja 2018., <https://www.nytimes.com/2018/01/28/world/asia/koreas-olympics-reunification.html>

¹³ Guy Debord, *Društvo spektakla i Komentari društvu spektakla*, prev. Goran Vujašinović (Zagreb: Arkzin, 1999), 42 – 43.

2. Pregled političke situacije u Jugoslaviji

2.1. Prema raspadu federacije: Novi Ustav, Titova smrt, ekonomska kriza

Nakon što je u prosincu 1971. Josip Broz Tito smijenio hrvatsko političko vodstvo koje je bilo na čelu „Hrvatskog proljeća“, ponovno dolazi do zaoštavanja u upotrebi represivnog aparata i posljedično u svim republikama dolazi do čistke liberalnijih političara. Unatoč smjeni liberalnih političara, nastavljena je proces decentralizacije republika i pokrajina. Novi Ustav iz 1974. godine, čiji je idejni tvorac Eduard Kardelj, manje više je potvrdio političke zahtjeve smijenjenih političara, a uključivao je i „prava svakog naroda na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcpljenje“, ali je ostalo nejasno definirano da li se ta sintagma odnosi na republike ili etničke narode.¹⁴ Neki autori period nakon 1974. nazivaju i „Četvrtom“ ili „Kardeljevom“ Jugoslavijom tako naglašavajući promjene koje je ovaj ustav donio Jugoslaviji.¹⁵

Smrt Josipa Broza Tita 1980. godine, koincidirala je sa sve jačom ekonomskom krizom koja će uskoro prerasti u sveopću krizu. Ekonomska kriza tako je poslužila kao katalizator društvene i političke krize. Titovom smrću država je izgubila glavni kohezivni element, a vlast je prenesena na Predsjedništvo sastavljeno od jednog predstavnika iz svake republike i autonomne pokrajine.¹⁶ U osamdesetima razina kohezije unutar SKJ postaje sve slabija, dok republičke partije postaju sve važnije i sve slobodnije u donošenju odluka. Jugoslavija praktički postaje svedena na labavu federaciju partijskih država. Jasno je da tako razjedinjena partija nije bila u stanju donositi važne odluke na razini federacije, posebno kada se nije moglo doći do dogovora oko reforme političkog sustava utemeljenog Ustavom 1974. godine. U toj debati formirana su dva bloka, jedni koji su bili protiv promjena poretka temeljenog na Ustavu iz 1974. (ustavobranitelji), dok su drugi smatrali da je potrebna značajna reforma sustava (reformatori). Glavni zagovornik ustavnih reformi i centralizacije bila je Srbija, dok su Slovenija i Hrvatska bile protiv. Valja naglasiti kako je slovensko

¹⁴ Davor Pauković, „Politička tranzicija u Hrvatskoj 1989 – 1991.“ (Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010), 26 – 27.

¹⁵ Dejan Jović, *Jugoslavija, država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije 1974 – 1990.* (Zagreb: Prometej, 2003), 160.

¹⁶ Autonomne pokrajine su upravo ustavom iz 1974. postale konstitutivni elementi federacije, imale su jednakovrijedan glas u predsjedništvu, te je vladala stalna napetost između srpskog političkog vrha i političkog vrha pokrajina.: Jović, *Jugoslavija, država koja je odumrla*, 253-261.

političko vodstvo bilo dosta angažiranije u raspravama oko reformi, dok je u Hrvatskoj dobar dio osamdesetih vladala tzv. „hrvatska šutnja“.¹⁷

Za srpsku stranu novi ustavni poredak je bio glavnim krivcem za ekonomsku krizu jer je, između ostalog, omogućio zatvorenost i samostalnost republika, učvrstio republičke partijske dužnosnike, onemogućio saveznu vlast i postavio temelje za provođenje nacionalističke politike. Miloševićevim dolaskom na vlast pritisak za reformom se samo još povećavao, a promijeniti se trebao i način donošenja odluka u federalnoj skupštini, gdje su se srpski predstavnici zalagali da se odluke donose kvalificiranom većinom. Slovenski prijedlog želio je zadržati paritetnu regionalnu zastupljenost u federalnim tijelima i donošenje odluka konsenzusom čime bi se osiguralo od preglasavanja od strane Srba kao najbrojnije nacije. Slovensko vodstvo promicalo je koncept „asimetrične federacije“ u kojoj bi svaka republika odlučila koje ovlasti želi prenijeti na federalna tijela. Ovaj sukob srpskog i slovenskog koncepta obilježio je period osamdesetih sve do početka devedesetih kada je postalo jasno da do dogovora neće doći.¹⁸

Za to vrijeme dolazi do nove liberalizacije tijekom osamdesetih. Dinamika i karakter liberalizacije bit će značajno različiti u pojedinim republikama, iako će događanja u jednoj republici utjecati i na događanja u drugima. U uvjetima kada vladajuća elita ne pronalazi rješenje za rastuću krizu, pojavljuju se alternativni koncepti rješavanja krize i to na dva načina. Prvi je bio u okviru republičkih partijskih elita, a drugi način predstavljaju razne izvanpartijske organizacije, intelektualci, disidenti i opozicija. S vremenom ta dva načina će se približiti i objediniti u nacionalističkim konceptima. Tako će u prvi plan doći nacionalno pitanje i pitanje državnosti, dok će demokratizacija uglavnom ostati u drugom planu. I u ovim kretnjama predvodnice će biti Slovenija i Srbija, a Hrvatsko vodstvo će biti na liniji između dogmatizma i liberalizacije sve do pred kraj desetljeća.¹⁹

2.2. Buđenje nacionalizama

Jedan od razloga zašto je u osamdesetima srpsko vodstvo inzistiralo na centralizaciji su i događanja na Kosovu. Mnogi početak kraja Jugoslavije vide upravo u kosovskim prosvjedima 1981. godine, a Banac period od 1981. do 1989. naziva „kosovskom fazom“ raspada Jugoslavije.²⁰ Naime, u proljeće 1981. događaju se prvo studentski, a zatim i puno širi

¹⁷ Pauković, „Politička tranzicija“, 24 – 28.

¹⁸ Ibid. 28 – 30.

¹⁹ Ibid. 31-32

²⁰ Ivo Banac, *Raspad Jugoslavije: eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima* (Zagreb: Durieux, 2001), 120.

prosvjedi Albanaca na Kosovu. Nezadovoljstvo i prosvjedi nisu bili potaknuti samo albanskim nacionalizmom, već su imali i naglašenu socijalnu dimenziju. Tek razvojem situacije kroz osamdesete glavnu riječ s obje strane uzet će nacionalizmi. Veliku ulogu odigrala je i Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) koja je 1985. imenovala komisiju za sastavljanje memoranduma o aktualnim problemima. Radna verzija memoranduma je procurila u *Večernje Novosti* u rujnu 1986. i izazvala lavinu reakcija. U *Memorandumu* su Srbi prikazani kao žrtve Tita i komunističkog režima, dok su Hrvati i posebno Albanci optuženi za „genocidnu politiku“ prema Srbima. Memorandum je ustvari bio jedna vrsta ideološkog programa uspostavljanja srpske hegemonije nad ostalim nesrbima u Jugoslaviji. Sljedeće godine, na 8. sjednici CK SK Srbije, Slobodan Milošević se okreće protiv svog prijatelja i vjenčanog kuma Ivana Stambolića i cjelokupne strategije SK nakon Titove smrti te „unutarnjim pučem“ preuzima vlast u Srbiji. Milošević ubrzo počinje provoditi svoj plan koji je uključivao dokidanje autonomnih pokrajina i centralizaciju sustava – kasnije je smjenjivanje partijskih vodstava Vojvodine, Kosova i Crne Gore nazvano *antibirokratskom revolucijom*. U skladu s planom, od strane kosovskih Srba organizirani su tzv. *Mitinzi istine* po cijeloj Srbiji, a najveći broj ih je održan u Vojvodini jer je ta pokrajina postala glavni oponent centralizaciji. Ljeto i jesen 1988. godine u Vojvodini se pretvorilo u gotovo neprekidne demonstracije. Nakon prosvjeda 8. listopada 1988. godine, vodstvo Vojvodine daje ostavke, a istog mjeseca antibirokratska revolucija se „izvozi“ i u Crnu Goru. U studenom je smijenjeno i kosovsko vodstvo, a u ožujku 1989. izglasani su amandmani koji su značajno smanjili autonomne ovlasti pokrajina. Početkom 1989. dolazi do promjena i u vodstvu Crne Gore gdje Momir Bulatović, Milo Đukanović i Svetozar Marović postaju novo vodstvo te je *antibirokratska revolucija* kompletirana.²¹ Tek tada su se vodstva ostalih republika zabrinula, ponajviše zbog mogućnosti, a slovensko vodstvo je optužilo Miloševića za hegemonizam i centralizam.²²

2.3. Od liberalizacija političkog prostora i pojava višestranačja do rata

Nakon što je Milošević preuzeo kontrolu nad Kosovom, Vojvodinom i Crnom Gorom, tj. nakon što je došao do četiri od osam glasova u Predsjedništvu SFRJ započinje „Sjeverozapadna“ faza raspada Jugoslavije u kojoj će se najvažnija događanja zbivati u

²¹ Iako je u prosincu 1989. pokušano organizirati *Miting istine* i u Ljubljani, ali slovenska policija je spriječila taj pokušaj „operacijom Sever“.

²² Sabrina P. Ramet, *Balkanski babilon: raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićevog pada* (Zagreb: Alinea, 2005) 43 – 52. i Jović, *Jugoslavija, država koja je odumrla*, 414 – 420.

Sloveniji i Hrvatskoj.²³ U sklopu *antibirokratske revolucije* otvara se i pitanje položaja Srba u Hrvatskoj, a u Kninu je 28. veljače organiziran miting podrške kosovskim Srbima na kojem su Slovenija i Hrvatska optužene za podršku „albanskim separatistima“. Takva atmosfera neizvjesnosti, uz dodatno pogoršanje ekonomske krize i rezerviranost, ali i nemoć hrvatskog vodstva koje je neprestano ponavljalo da se zalaže za promjene i demokratizaciju, dovela je do liberalizacije političkog prostora u Hrvatskoj. 1988. su se neformalno i tajno sastajale razne opozicijske grupacije, a 2. veljače 1989. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu održana osnivačka skupština Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI), prvog opozicijskog političkog udruženja u Hrvatskoj.²⁴ Cilj udruženja bila je konstituiranje Jugoslavije kao demokratske i federativne zajednice. Na dan kada je u Kninu održan miting potpore kosovskim Srbima u Društvu književnika Hrvatske predstavljena je inicijativa za osnivanje Hrvatske demokratske zajednice što je izazvalo burne reakcije, posebno u Srbiji.²⁵ U idućim mjesecima sve češće su bile rasprave o političkom pluralizmu, npr. u travnju je u Splitu održan okrugli stol pod nazivom „Savez komunista i politički pluralizam“.²⁶ Iako su partijske strukture pluralizam pokušale zadržati u okvirima jednopartijskog sistema, za to je bilo prekasno. Već 20. svibnja 1989. godine u Zagrebu je održana osnivačka skupština Hrvatskog socijalno liberalnog saveza (HSLs), jedne od najvažnijih hrvatskih stranki u devedesetima.²⁷ U lipnju je održana i osnivačka skupština HDZ-a na kojoj je usvojen i privremeni program djelatnosti, a samo nekoliko dana kasnije na Gazimestanu se održava proslava 600-te godišnjice Kosovske bitke.²⁸ Na proslavi se okupilo oko dva milijuna ljudi, a centralni govor održao je Slobodan Milošević. Nakon njegovog govora u kojem ne isključuje ni „oružane bitke“ bilo je jasno da Jugoslavija ulazi u završnu fazu dugotrajne krize.²⁹

Slovensko vodstvo je u jesen 1989. formiralo Ustavnu komisiju koja je pripremila amandmane na ustav koji su prihvaćeni 27. rujna 1989. unatoč snažnom pritisku iz Srbije da se amandmani ne prihvate. Potaknuti sigurno i padom Berlinskog zida u studenom, ali i pokušajem „izvoza“ antibirokratske revolucije u Sloveniju, hrvatski rukovodioci su na 11. kongresu SKH koji se održavao u prosincu 1989. odlučili u glavni dokument Kongresa unijeti amandmane koji su uključivali: višestranački sustav, oslobađanje političkih zatvorenika,

²³ Banac, *Raspad Jugoslavije*, 122.

²⁴ U Sloveniji je već 11. siječnja 1989. osnovan *Slovenski demokratski savez*

²⁵ Vidi više u: Pauković, „Politička tranzicija“, 98 – 102.

²⁶ Pauković, „Politička tranzicija“, 82.

²⁷ Ibid. 90.

²⁸ Ibid. 102.

²⁹ Ibid. 106.

slobodno izražavanje mišljenja te pravo na odcjepljenje.³⁰ Kao reakciju na zbivanja u Jugoslaviji sazvan je 14. kongres SKJ, prvi izvanredni kongres u povijesti Jugoslavije koji je ujedno bio i posljednji. Održavao se od 20. do 23. siječnja u beogradskom Sava centru. Ideja kongresa je bila iznaći rješenja za izlaz iz krize i pokazati javnosti da SKJ ima snage i jedinstva za povratiti legitimitet. Vrlo brzo se pokazalo da do kompromisa neće doći pa su slovenski delegati nakon što su odbijeni svi njihovi amandmani napustili kongres, u čemu su ih pratili i hrvatski delegati koji nisu željeli nastaviti bez njih. Tako je zakucan i posljednji čavao u lijes jedinstvenog SKJ.³¹

Nakon neuspjeha na kongresu SKJ u hrvatskoj je nastavljena daljnja demokratizacija. Legalizirane su političke stranke, doneseni su amandmani na Ustav SRH i novi izborni zakon. Promjene izbornog zakona omogućile su provođenje slobodnih višestranačkih izbora. Ipak, po novom izbornom zakonu trodomna struktura Sabora je zadržana, čime nije uspostavljena jednakost svih građana, već je ta odluka prepuštena novoj demokratskoj vlasti. Jednako tako, unatoč protivljenju opozicije koja je zahtijevala proporcionalni, u zakonu je predložen apsolutni većinski sistem.³² Zanimljivo je istaknuti da je u istraživanju objavljenom u ožujku, neposredno prije izbora, samo 10.5% građana smatralo da hrvatska treba postati samostalna država, dok je 50,7% željelo „konfederaciju samostalnih republičkih država“.³³ Prvi slobodni višestranački parlamentarni izbori održali su se u dva kruga u proljeće 1990. godine uz veliku izlaznost birača, a pobjedu je odnio HDZ. Prema broju glasova ostvarena je relativna, ali zbog izbornog sustava apsolutna pobjeda HDZ-a.³⁴ Konstituirajuća sjednica novog sabora SR Hrvatske održana je 30. svibnja 1990., a glavni problemi novoizabranog vodstva bili su transformacija gospodarskog sustava prema načelima liberalizma i tržišnih odnosa, postizanje dogovora o budućnosti Jugoslavije, izgrađivanje nacionalne države te problem dijela srpske manjine koja je dovodila u pitanje legitimitet odluka nove vlasti, posebno u odnosu na Srbe u Hrvatskoj.³⁵ U isto vrijeme, u pojedinim medijima (npr. *Politika*, *Večernje novosti*, ali i TV Beograd) zaoštava se kampanja zastrašivanja Srba u Hrvatskoj izjednačavanjem novoizabrane vlasti s ustaškom. Hrvatske vlasti su se pokazale ili nesposobnima ili nevoljnima smiriti situaciju. Posebno se to odnosi na desno krilo HDZ-a koje se mahom vratilo iz inozemstva. Nakon što je sabor 25. srpnja 1990. proglasio amandmane na Ustav

³⁰ Ibid. 143 – 151.

³¹ Ibid. 172 – 173.

³² Mirjana Kasapović, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske* (Zagreb: Alinea, 1993), 33 – 34.

³³ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008* (Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008), 648.

³⁴ HDZ je osvojio 41,61% glasova u prvom krugu, a ukupno je dobio 58% mandata

³⁵ Pauković, „Politička tranzicija“, 230, 234.

Hrvatske³⁶, u Srbu se osniva Srpsko narodno vijeće koje donosi *Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj* i raspisuje plebiscit o autonomiji Srba u Hrvatskoj. Milan Babić, kninski gradonačelnik proglašava ratno stanje?!, a barikadama i balvanima blokirane su ceste i pruge na području Knina, Obrovca i Benkovca. Neki autori ove događaje, poznate kao tzv. Balvan revolucija, uzimaju kao početak srpske pobune u Hrvatskoj.³⁷ Srpsko narodno vijeće je kroz dva tjedna u kolovozu i rujnu provelo referendum o srpskoj autonomiji na kojem se za autonomiju izjasnilo 567.127 od 567.317 hrvatskih Srba, odnosno samo 144 glasa protiv dok su 46 listića bili nevažeći. Rezultati su očigledno bili „fabricirani“, posebno ako uzmemo u obzir da je prema popisu stanovništva 1991. u Hrvatskoj bilo sveukupno 581.663 Srba (brojka uključuje i maloljetnike te Srbe iz drugih dijelova Hrvatske). Usto, dozvoljeno je i glasanje u inozemstvu.

Nakon donošenja novog Ustava RH 22. prosinca 1990. i definiranjem Srpske autonomne oblasti Krajine kao „oblika teritorijalne autonomije“ samo dan ranije napetost je rasla, a incidenti su bivali sve češći. Ni JNA nije doprinosila smirivanju, dapače, sve je češće otvoreno stajala na srpsku stranu.³⁸

Nakon ponovnih neuspješnih pregovora u proljeće 1991. ratni sukob se činio sve neizbježnijim. Osnivaju se prve ZNG (Zbor narodne garde) brigade, a u svibnju se u Zagrebu održava parada hrvatske vojske u nastajanju. Samo mjesec dana kasnije, 25. lipnja 1991. hrvatski Sabor donosi *Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske*, a tog dana je i slovenska Skupština donijela istu odluku. Već 27. lipnja aktivirane su jedinice JNA sa zadatkom povratka kontrole na slovenskim granicama. Ipak, akcija JNA u Sloveniji završila je potpunim neuspjehom pa je nakon pet dana sklopljeno primirje, a mnogi istraživači smatraju da je slovenski rat poslužio da bi se rasporedile snage za buduću intervenciju u Hrvatskoj. Nakon što je u srpnju došlo do dogovora o povlačenju JNA iz Slovenije, Jugoslavija kakva je postojala od 1945. je nestala, a uslijedio je mučni i krvavi ratni sukob na teritoriju Hrvatske koji se u proljeće 1992. proširio i na teritorij Bosne i Hercegovine.

³⁶ Ispuštena je odrednica „socijalistička“ u imenu države, potvrđeni su novi grb i zastava te je uvedena funkcija predsjednika Republike i funkcije ministara umjesto dotadašnjih sekretara.

³⁷ Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, 606.

³⁸ Kao npr. nakon usrkšnjeg incidenta na Plitvicama.

3. Košarka u Jugoslaviji: povijesni razvoj

Počeci košarke na ovim prostorima vezani su uz razdoblje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kada 1924. godine američki misionar William Willand, član protestantske vjerske organizacije *Salvation Army* donosi prvu košarkašku loptu u Beograd i poučava profesore i učitelje pravilima igre. Period talijanske fašističke uprave u Istri, Zadru, otocima Cresu, Lošinju, Lastovu i Palagruži te području Rijeke i okolice³⁹ također je značajan za razvoj košarke. Naime, u sklopu fašističkih organizacija mladih se također igra košarka, a 1931. se u Zadru održava košarkaški turnir u kojem sudjeluju momčadi iz talijanskog dijela Dalmacije.⁴⁰ Prvu službenu utakmicu reprezentacija Kraljevine Jugoslavije odigrala je 1938. u Pragu protiv Čehoslovačke. Rezultat je bio 76:28 za Čehoslovačku.⁴¹

Po završetku Drugog svjetskog rata i pobjede Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, 1945. godina je proglašena „nultom godinom“, godinom kojom počinje novo razdoblje. Fiskulturni odbor Jugoslavije osniva se već 7. i 8. svibnja 1945., a FOJ postaje jedinstveno rukovodeće tijelo svih fiskulturnih društava.⁴² Organizacija fiskulture uvelike je stvarana po uzoru na praksu SSSR-a. Fiskulturnik je trebao dobiti osnove iz svih temeljnih sportskih disciplina, a fiskultura je temelje trebala imati u dostupnosti, masovnosti i amaterizmu. Ideja čelnih ljudi FISAJ-a bila je ponuditi potpuno novi koncept bavljenja sportom u organizacijskom, sadržajnom, ali i ideološkom smislu. Ključno je bilo nedopustiti da se mladi odgajaju „kao apolitični beskičmenjaci i društveni paraziti“, ali je jednako bitno stvoriti jake i fizički spremne ljude koji će pomoći u izgradnji i obnovi zemlje devastirane ratom. Za razliku od liberalno-kapitalističkih zemalja kojima sport nije bio visoko na listi prioriteta, u Jugoslaviji sport postaje stvar od posebnog državnog interesa.⁴³

Već 1945. godine prvi put se održava košarkaško prvenstvo Jugoslavije, ali na njemu sudjeluju samo republičke selekcije i momčad Jugoslavenske narodne armije. Već 1946., od 3. do 9. rujna, u Beogradu se održava prvo klupsko državno prvenstvo Jugoslavije u košarci. Na završnom turniru sudjelovalo je 8 momčadi koje su se prethodno kvalificirale kroz gradska

³⁹ Rijeka i okolica su od 1920. do 1924. godine činile Slobodnu Državu Rijeku, ali 1924. Italija anektira tu državicu. Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, 131-134.

⁴⁰ Vjekoslav Perica, „Genetika ili revolucija? O fenomenu južnoslavenske škole košarke“. *Reč* 70/16 (2003): 176.

⁴¹ „Košarka – povijesni razvoj“, Hrvatski povijesni portal, posjet 11.10.2017, <http://povijest.net/kosarka/>

⁴² Krajem 1945. godine FOJ mijenja ime u Fiskulturni savez Jugoslavije (FISAJ). Hrvoje Klasić, „Fiskultura u službi naroda. Uloga tjelesnog odgoja u stvaranju jugoslavenskog socijalističkog društva 1945. – 1952.“ u *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda (Zagreb: Srednja Europa, 2017), 203.

⁴³ Klasić, „Fiskultura u službi naroda“, 208 – 211.; Igor Stanić, „Sport za svakoga. Sportske aktivnosti radničke klase u Hrvatskoj od 1945. do početka 1960-ih“, *Historijski zbornik* 69/1 (2017): 125.

i republička prvenstva. Prvih osam sudionika državnog prvenstva bili su *Crvena Zvezda* i *Partizan* iz Beograda, *Egyseg* iz Novog Sada, *Metalac* i *Svoboda* iz Ljubljane, *Zadar*, *Slavija* iz Zagreba i *Makedonija* iz Skopja. Igralo se po principu svako sa svakim, a prvi prvak bila je ekipa Crvene Zvezde. Prvenstva s ovakvim sustavom natjecanja igrala su se još 1947. u Zagrebu i 1948. Beogradu.⁴⁴

1948. godine dogodio se dobro poznati sukob Tito – Staljin, što je za posljedicu imalo razvijanje specifičnog jugoslavenkog puta u socijalizam. Simbolično, upravo te godine donosi se odluka o preustroju FISAJ-a tako da su se osnovali Gimnastički savez, Streljački savez te savezi za pojedine grane sporta, uključujući i Košarkaški savez Jugoslavije, krovnu košarkašku organizaciju u državi čija će škola košarke kroz sljedeća desetljeća biti avangardom svjetske košarke i tako postati priznata u cijelom svijetu.⁴⁵ Već godinu nakon osnivanja saveza uvedene su promjene u sustavu natjecanja pa je tako uspostavljen je dvokružni ligaški sustav, a liga se održavala u terminima od proljeća do jeseni jer se igralo na otvorenim igralištima. Tek 1967. se u potpunosti prelazi u zatvorene sportske dvorane i termine od listopada do svibnja.⁴⁶

Potrebno je naglasiti da je košarka sve do šezdesetih godina 20. stoljeća bila relativno nepoznat sport u široj javnosti. Najpopularniji sport je, dakako, bio nogomet, dok je košarka bila sport intelektualne elite. Sergio Tavčar iznosi zanimljivu tezu kako ključ uspjeha jugoslavenske košarke leži upravo u njenoj „tajnosti“. Naime, s obzirom na to da je košarka nije bila popularna, političke strukture se nisu previše miješale u organizaciju te su košarkaši, mahom obrazovani ljudi, bili oni koji su postavljali temelje organizaciji i strukturiranju košarkaškog sporta u Jugoslaviji.⁴⁷

Jedan od takvih vizionara bio je i Aleksandar Nikolić, beogradski profesor „fiskulture“ koji je 1953. postavljen na mjesto izbornika sa zadatkom stvaranja dugoročnog plana rada državne reprezentacije. Naime, na prva dva velika natjecanja reprezentacija Jugoslavije nije ostvarila zapažene rezultate⁴⁸ pa je bila jasna potreba za reorganizacijom sustava lige, rada s mladim uzrastima te stalnog usavršavanja trenera. Mirko Novosel, jedan od najpoznatijih trenera bivše države prisjeća se jednog seminara organiziranog od strane KSJ na kojem je

⁴⁴ Žarko Dapčević, *Priče o jugoslovenskoj košarci 1945 – 1991* (Beograd: Društvo za afirmaciju kulture Presing, 2016), 84.

⁴⁵ Klasić, „Fiskultura u službi naroda“, 209.

⁴⁶ „Istorijat državnih prvenstava 1945 – 1991.“ Naša Sinalko liga, posjet 12.10.2017, <http://web.archive.org/web/20080702123851/http://nsl.kosarka.co.yu/History2.aspx>

⁴⁷ Sergio Tavčar, *Kako je Jugoslavija osvojila svijet* (Beograd: Komshe d.o.o., 2017), 22.

⁴⁸ 13. mjesto na Eurobasketu 1947. i posljednje mjesto na SP-u 1950. godine

sudjelovalo 66 trenera iz svih dijelova zemlje: „Tada smo smislili i dogovorili sistematski razvoj košarke u zemlji; napose metodologiju treninga i rada s reprezentativnim sastavima seniora/seniorki, juniora i kadeta te stručno usavršavanje trenera; taj će se plan dosljedno provesti, a to će rezultirati dominacijom jugoslavenske košarke svijetom u narednim dekadama.“⁴⁹ Uz angažiranje Nikolića kao vođe reprezentacije ponovno je reformirana i liga, ovoga puta osniva se jedinstvena Jugoslavenska savezna liga i takav sustav natjecanja će se održati sve do raspada Jugoslavije.⁵⁰ Za to vrijeme Nikolić, koji je jugoslavensku reprezentaciju vodio od 1953. sve do 1967. godine, ostvaruje sve bolje rezultate. Već 1961. Jugoslavija osvaja prvu medalju na nekom velikom natjecanju (srebro na Eurobasketu u Beogradu). Do kraja Nikolićevog mandata osvojeno je srebro i bronca na Eurobasketima 1963. i 1965. godine te još dvije srebrne medalje na svjetskim prvenstvima 1963. i 1967. te su tako postali poznati kao „srebrna generacija“. Značaj Aleksandra Nikolića za jugoslavensku i svjetsku košarku prepoznali su i iz košarkaške Kuće slavnih u Springfieldu u koju je uvršten 1998. godine, odnosno iz FIBA-ine kuće slavnih u koju je uvršten 2007. godine.⁵¹

Veliki značaj za razvoj košarke imala su međunarodna natjecanja koja su organizirana u Jugoslaviji. Prvo takvo natjecanje bilo je Europsko prvenstvo za žene održano 1954. godine u Beogradu, a sedam godina kasnije u Beogradu je održano i već spomenuto Europsko prvenstvo za muškarce na kojem je Jugoslavija osvojila prvu medalju na velikim natjecanjima.⁵² Prvenstvo u Beogradu bilo je specifično i po tome što je jedno od prvih koje se moglo pratiti na televiziji.⁵³ A upravo je neosporna uloga televizije u popularizaciji košarke u Jugoslaviji, posebno kada sve više kućanstava počinje koristiti novi kućanski uređaj. U Hrvatskoj je 1968. godine televizor imalo tek 31,5% kućanstava,⁵⁴ ali državna televizija je prenosila utakmice Savezne lige subotom te skoro svaku međunarodnu utakmicu reprezentacije. Prava eksplozija popularnosti košarke dogodila se nakon osvojenog svjetskog zlata u Ljubljani 1970. godine. 1980-ih je prosječna posjećenost utakmica savezne lige

⁴⁹ Danijel Trumbić, „Dino Rađa: menadžeri i obećani novci upropaštavaju šesnaestogodišnjake“, *Slobodna Dalmacija*, 19. veljače 2000., <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000219/sport1.htm>

⁵⁰ Od sezone 1981/82 uvedeno doigravanje za prvaka po principu: dvije prvoplasirane momčadi u prvenstvu igraju na dvije dobivene utakmice.

⁵¹ Perica, „Genetika ili revolucija“, 183.; vidi još: <http://mondo.rs/a91692/Sport/Kosarka/Secanje-na-slavnog-Profesora.html>

⁵² Ako ne računamo zlato sa Mediteranskih igara 1959. godine

⁵³ Povijest košarke na prostorima bivše Jugoslavije – pdf, 5 i 8 str.

⁵⁴ Igor Duda, *U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih* (Zagreb: Srednja Europa, 2005), 63.

iznosila oko 5000 ljudi, a da su dvorane bile veće i prosjek bi sigurno bio veći jer je košarka u vrlo kratkom razdoblju, uz nogomet, nesumnjivo postala najpraćeniji sport u državi.⁵⁵

Iako je Jugoslavenska košarkaška reprezentacija i u 60-ima i u 70-ima imala izražene uspjehe i pojedince, generacija novih igrača koji će stasati u drugoj polovici 80-ih predvođeni tek koju godinu starijim Draženom Petrovićem, vjerojatno je dala najviše vrhunskih igrača te je u posljednjim godinama postojanja jedinstvene Jugoslavije, s lakoćom osvajala prvenstva. I nakon raspada Jugoslavije, bivše jugoslavenske republike nastavile su osvajati odličja, u čemu su posebno prednjačile reprezentacije Hrvatske te kasnije SR Jugoslavije (*de facto* Srbije i Crne Gore). Čini se da fantastična generacija igrača koje će rat podijeliti nije plod slučajnosti, već rezultat kvalitetne organizacije i rada s mladim talentima, koji su otkrivani u ranoj dobi, dobivali su priliku igrati i u svojim klubovima, ali i u reprezentaciji, gdje se nekada i žrtvovao rezultat u korist iskustva koje bi stjecali mladi igrači jer su imali su prilike raditi s najboljim trenerima iz cijele države i upoznati se s drugim, iskusnijim reprezentativcima te se upoznati sa zahtjevima košarke na najvišoj razini.

4. Politika i sport na primjeru reprezentativnih košarkaških natjecanja, 1990 – 1995.

4.1. Svjetsko prvenstvo u Argentini 1990. godine

24. travnja 1987. godine, predsjednik Centralnog komiteta saveza komunista Srbije, Slobodan Milošević je u posjetu Kosovom Polju. Tada, u reakciji na sukobljavanje okupljenih građana i policije, izjavljuje jednu od svojih najpoznatijih rečenica: „Ne sme niko da vas bije...”⁵⁶ Taj čin simbolično označava početak Miloševićevog uspona na vlast, a ujedno i najavljuje skori krvavi raspad Jugoslavije.

Iste godine, dok nacionalističke tenzije u Jugoslaviji postaju sve veće, a zemlja tone u još dublju ekonomsku i političku krizu, jugoslavenske mlade reprezentacije pokorile su svijet. Mladi jugoslavenski košarkaši, nogometaši i rukometaši postali su juniorski svjetski prvaci. Upravo na svjetskom juniorskom prvenstvu u košarci koje se održavalo u talijanskom

⁵⁵ Perica, „Genetika ili revolucija“, 183.; Važno je naglasiti da takve utakmice s rasprodanim kapacitetom nisu bile rijetkost. Uzmimo kao primjer utakmicu doigravanja za prvaka Jugoslavije 1983. godine između Šibenika i Crvene Zvezde, gdje je dvorana bila toliko pretrpana da je publika skoro stajala na terenu. (<https://www.youtube.com/watch?v=No1FC8Rz4rE>)

⁵⁶ Dokumentarne emisije Balkan, „TAKO JE SVE POČELO: Slobodan Milošević na Kosovu polju - Niko ne sme da vas bije! (25. April 1987)“, Youtube video, 9:37, 1. studenog 2014. (<https://www.youtube.com/watch?v=gqNke6x8R7M&t=342s>)

Bormiju stasa generacija koja će dominirati europskom i svjetskom košarkom u narednom desetljeću. Naime, na tom svjetskom prvenstvu Jugoslavija je upisala sve pobjede s nestvarnim prosjekom od 108,9 poena po utakmici. Na putu do zlata dvaput su deklasirali reprezentaciju SAD-a prepunu budućih NBA igrača poput Garyja Paytona, Larryja Johnsona i Kevina Pritcharda, dok ih je s klupe vodio Larry Brown.

Trener mlade jugoslavenske reprezentacije bio je Svetislav Pešić, jedan od najvećih košarkaških trenera proizašlih s jugoslavenskih prostora i čovjek koji je najviše zadužio njemačku košarku, što potvrđuje i predsjednik Njemačkog košarkaškog saveza koji ga je nazvao „trenerskim lučonošom“ (Coaching beacon).⁵⁷ Glavni nosioci mlade reprezentacije su bili Toni Kukoč, Dino Rađa, Vlade Divac i Saša Đorđević. Ova četiri igrača su u lipnju iste godine prvi puta osjetili čar igranja za seniorsku reprezentaciju na Europskom prvenstvu u Grčkoj. Tadašnji jugoslavenski izbornik Krešimir Ćosić bio je kritiziran zbog pozivanja četiri juniora i osvajanja „samo“ brončane medalje. Taj potez je samo bio najava onoga što je slijedilo, a to je profiliranje mladih jugoslavenskih talenata u glavne nositelje igre u budućnosti. 1988. godine ulogu trenera preuzima Dušan Ivković, dotadašnji Ćosićev asistent, i vodi Jugoslaviju na Olimpijske igre u Seoul. Jugoslavija na Olimpijskim igrama osvaja srebro, a već godinu poslije, u finalu Europskog prvenstva u Zagrebu pobjedom nad Grčkom postaju prvacima Europe.⁵⁸

1990. se igralo Svjetsko prvenstvo u Argentini. No prije puta u Argentinu, najbolje svjetske reprezentacije odmjerile su snage na zanimljivom turniru – *Igrama dobre volje*.⁵⁹ Na tom turniru Jugoslavija, iako oslabljena neigranjem profesionalaca iz NBA (Vlade Divac, Dražen Petrović), osvaja zlato i svrstava se za najvećeg favorita na predstojećem prvenstvu. No, razdoblje između Igrara dobre volje i Svjetskog prvenstva nije moglo proći bez kontroverzi pa je u središte pažnje došao Dino Rađa koji je potpisao bogati ugovor s rimskim klubom Messaggerom.⁶⁰ Nedugo nakon što se ta informacija pojavila u medijima, Rađa se udaljio iz kampa reprezentacije te se neko vrijeme nije znalo da li je ozlijeđen ili mu je novi klub zabranio nastup na prvenstvu. Cjelokupnu situaciju dodatno je zakomplicirala

⁵⁷ Aleksandar Miletić, „Svetislav Pešić, one of the world's best basketball coaches: basketball vet“, *CorD magazine*, posjet 13.10.2017, <https://cordmagazine.com/profile/svetislav-pesic-one-worlds-top-basketball-coaches-basketball-vet/>

⁵⁸ Todd Spehr, *Dražen: život i ostavština košarkaškog Mozarta* (Zagreb: Mozaik knjiga, 2016)

⁵⁹ Igre dobre volje bile su projekt američkog poduzetnika i televizijskog magnata Teda Turnera. Glavni cilj Igrara bio je sudjelovanje američkih i sovjetskih sportaša na istom natjecanju, s obzirom da su Amerikanci bojkotirali Olimpijske igre u Moskvi 1980., a Sovjeti one u Los Angelesu četiri godine kasnije. S vremenom su izgubile na značaju i gledanosti te su posljednji put održane 2001. u Brisbaneu.

⁶⁰ Tadašnji Radin ugovor je bio najbogatiji u europskoj košarci..

Jugoplastika i KSJ koji su tvrdili da još uvijek imaju pravo na Rađu ako se odluči vratiti u Europu. Ipak, kao što je predvidio i Bora Stanković, Jugoplastika i KSJ nisu imali osnove za svoja potraživanja te je Rađin ugovor finaliziran. Ujedno je i ustvrđeno da je Rađi napukla kost u nozi pa je morao otkazati nastup na Svjetskom prvenstvu.⁶¹

Stoga, iako su glasili za glavne favorite turnira, Jugoslaveni su u Santa Fe stigli bez jednog od najboljih igrača (Rađa), s nespremnim Divcem i Petrovićem te ozlijeđenim Žarkom Paspaljem. U prvom krugu Jugoslavija je bila smještena u grupu s Venezuelom, Angolom i Portorikom. Prva utakmica na rasporedu je bila ona protiv Venezuele, gdje je Jugoslavija pobijedila sa 92:84.⁶² U sljedećoj utakmici Ivkovićeви su izabranici očekivano pobijedili i Angolu 92:79.⁶³ U finalnom dvoboju prvog dijela natjecanja Jugoslavija je igrala protiv Portorika, karipske države koja je u svome sastavu imala pet igrača s američkih sveučilišta. Trener Portorika je najavljuvao kako se njegovi izabranici ne boje „plavih“ te su pobjedom protiv Jugoslavije rezultatom 82:75 osvojili su prvo mjesto u skupini, dok je Jugoslavija prošla dalje kao drugoplasirana.⁶⁴ Poraz od Portorika Jugoslaviju nije puno koštao iako ju je „uvrstio u mnogo težu skupinu“ s reprezentacijama SSSR-a, Grčke i Brazila. Drugi krug natjecanja se igrao u Buenos Airesu, a prvi suparnik je bila reprezentacija Brazila predvođena košarkaškom legendom Oscarom Schmidtom. Jugoslavija je pobijedila rezultatom 105:86 unatoč odličnoj Schmidtovoj partiji u kojoj je zabio 36 koševa.

Sljedeća utakmica bila je protiv starih rivala – SSSR-a. Iako oslabljeni neigranjem litavskih košarkaša, prvenstveno Marčiulionisa i Sabonisa, Sovjeti su imali jaku reprezentaciju predvođenu Aleksandrom Volkovom, u to vrijeme igračem američke NBA momčadi Atlanta Hawksa. Očekivala se tijesna utakmica, ali Jugoslavija je uvjerljivo pobijedila 100:77. Izbornik SSSR-a je prilično rano svoje najbolje igrače povukao iz utakmice u nadi da će ih odmoriti za susret s Brazilom koji je odlučivao o drugom polufinalistu.⁶⁵

Prije polufinalnog ogleđa, Jugoslavija je igrala rezultatski beznačajnu utakmicu protiv Grčke. Kada se činilo da je Jugoslavija napokon uhvatila svoju pravu igru, ekipu je pogodila viroza. Najprije je Velimir Perasović kolabirao pred utakmicu s Brazilom, a još nekoliko

⁶¹ Vladimir Stanković, „Gotovo je sa improvizacijama“, *Koš*, kolovoz 1990.

⁶² „Yugoslavia vs Venezuela: box score“, 1990 World Championship for men, FIBA, posjet 13.10.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/1/grid/A/rid/972/sid/2912/_/1990_World_Championship_for_Men/statistic.html

⁶³ „Yugoslavia vs Angola: box score“, 1990 World Championship for men, FIBA, posjet 13.10.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/4/grid/A/rid/972/sid/2912/_/1990_World_Championship_for_Men/statistic.html

⁶⁴ Jovan Kosijer, Eduard Tartaglia, „Zasluženost slavlje Portorika“, *Sportske novosti*, 11. kolovoza 1990.

⁶⁵ Jovan Kosijer, Eduard Tartaglia, „Kukoč s druge planete!“, *Sportske novosti*, 15. kolovoza 1990.

igrača se prehladilo. Zbog toga je u utakmici protiv SSSR-a Dražen Petrović igrao jako malo, a u ogledu protiv Grčke nije niti izlazio na teren. Kao što je već rečeno, utakmica nije imala natjecateljskog značaja pa je Dušan Ivković puno rotirao ne bi li tako uspio odmoriti najvažnije igrače za polufinalni dvoboj. U utakmici posljednjeg kola druge četvrtfinalne skupine Portoriko je pobijedio Amerikance i tako za protivnika u polufinalu dobio SSSR, dok je Jugoslaviju na putu do finala čekao susret s reprezentacijom SAD-a.⁶⁶

Amerikanci su do polufinala stigli predvođeni Kennyjem Andersonom i centrom Alonzom Mourningom. Do utakmice sa SAD-om uspio se oporaviti Dražen Petrović koji je odigrao svoju najbolju utakmicu na turniru, zabivši 31 koš uz 6 „trica“.⁶⁷ U drugom polufinalnom susretu SSSR je bio bolji od iznenađenja turnira, reprezentacije Portorika, rezultatom 98:82. Tako su se u finalu našli dobri poznanici. SSSR se želio osvetiti za poraz u grupnom dijelu natjecanja, dok je Jugoslaviji još u svježem sjećanju bio poraz u šokantnoj završnici polufinala Svjetskog prvenstva u Španjolskoj četiri godine ranije. Ipak, u Buenos Airesu nije bilo šanse za SSSR. Jugoslavija je pobijedila konačnim rezultatom 92:75 i tako po treći put u svojoj povijesti postala svjetski prvak u košarci. Za najboljeg igrača turnira bio je proglašen Toni Kukoč. Predvodnik mlade generacije iz Bormija 1987. sada se prometnuo u „najvažnijeg igrača“ svjetskog prvenstva.⁶⁸

Nakon što je finalna utakmica završila, dvoranom se prolomio pljesak, a reprezentativci su u pobjedničkom zanosu počeli pjevati poznatu pjesmu „Nikom nije lepše neg je nam...“.⁶⁹ Na teren su utrčali brojni novinari, fotoreporter i navijači. Tada se zbio jedan događaj koji će godinama kasnije uzburkivati duhove te će njegova važnost biti predimenzionirana. Među masom ljudi koja se po završetku utakmice našla na parketu dvorane u Buenos Airesu, bio je i jedan čovjek koji je u rukama imao hrvatsku zastavu sa šahovnicom. U to vrijeme službena zastava SR Hrvatske još uvijek je bila ona sa zvijezdom petokrakom, a kada je Vlade Divac ugledao navijača sa spornom zastavom, otrgnuo mu je iz ruku te se pridružio ostalim igračima koji su slavili s jugoslavenskom zastavom u rukama. Incident je u hrvatskim tiskovinama izazvao jako negativne reakcije, u Večernjem listu Darko Draženović piše kako je Divac „oduzeo a potom i potrgao službenu hrvatsku zastavu“⁷⁰, a njegov kolega Zlatko Mačesić također spominje „legalnu zastavu republike iz zajednice u

⁶⁶ Jovan Kosijer, Eduard Tartaglia, „Rafali nakon uspavanke“, *Sportske novosti*, 16. kolovoza 1990.

⁶⁷ Jovan Kosijer, Eduard Tartaglia, „Draženi i Toni!“, *Sportske novosti*, 20. kolovoza 1990.

⁶⁸ Jovan Kosijer, Eduard Tartaglia, „I zlato i dijamanti“, *Sportske novosti*, 21. kolovoza 1990.

⁶⁹ Eduard Tartaglia, „Istina“, *Sportske novosti*, 24. kolovoza 1990.

⁷⁰ Darko Draženović, „Primitivizam kao vrlina“, *Večernji list*, 22. kolovoza 1990.

kojoj sam živi“.⁷¹ Ta zastava je, koliko se na snimci vidi, bila uistinu zastava Hrvatske bez spornih detalja iz vremena Nezavisne Države Hrvatske, ali ipak nije bila službena zastava SR Hrvatske. Divac je kasnije izjavio da bi jednako postupio i sa srpskom zastavom. Dio jugoslavenskih medija je pohvalio Divca kao heroja, dok su u hrvatskim medijima smatrali da se ponio necivilizirano i s nepoštovanjem prema državnom simbolu jedne od jugoslavenskih republika. Hrvatska stranka prava čak je podnijela tužbu protiv Vlade Divca jer je „učinio krivično djelo ponižavanja hrvatskih državnih simbola“ te su tražili da se Divcu izrekne trajna zabrana ulaska u Hrvatsku.⁷² Vlade Divac je potom i komentirao cijeli incident te je ustvrdio da to nije napravio iz političkih pobuda, već da su on i njegovi suigrači predstavljali Jugoslaviju i da je samo jugoslavenska zastava ta koja ih je mogla predstavljati. Slično priopćenje dao je i Žarko Varajić, predsjednik Stručnog savjeta KSJ, za njega je Divčev postupak sasvim normalan i očekivan s obzirom na to da je „košarkaška reprezentacija na SP u Argentini predstavljala cijelu zemlju, a nikako njene pojedine dijelove“.⁷³ Divčev reprezentativni suigrač Vladimir Perasović i član stručnog stožera Vinko Bajrović su ustvrdili da događaj nisu vidjeli te da su prvi put za događaj čuli u beogradskom tisku po povratku u Jugoslaviju.⁷⁴ Toni Kukoč je također rekao da nije vidio što se dogodilo, ali je spomenuo da je u svlačionici čuo nešto o tom događaju. Dosta godina kasnije, Kukoč je u gostovanju u emisiji Hrvatske radiotelevizije „Nedjeljom u 2“ rekao da misli da je Divac dobra osoba te je relativizirao važnost tog događaja.⁷⁵ Uz sve rečeno, postavlja se pitanje, je li Divac stvarno bio svjestan posljedica koje će taj čin nositi sa sobom. Njegovi suigrači zaključuju u intervjuima i u ESPN-ovom dokumentarnom filmu „Once Brothers“ da nitko nije mogao pretpostaviti kakve će biti posljedice.⁷⁶ Divac je tako u predvečerje rata postao omraženo lice u hrvatskoj javnosti, a heroj u srpskoj. Ovaj događaj je u sljedećim godinama dodatno predimenzioniran, prvenstveno zbog rata, a potom i zbog smrti Dražena Petrovića 1993. godine.

4.1.1. Mit o zastavi

Petrović i Divac su 1989. postali prva dva igrača iz Jugoslavije koja su zaigrala u američkoj profesionalnoj košarkaškoj ligi – NBA-u. Petrovića su na draftu 1986. izabrali

⁷¹ Zlatko Maćešić, „Divota Divca“, *Večernji list*, 23. kolovoza 1990.

⁷² „Divac počinio krivično djelo!“, *Sportske novosti*, 28. kolovoza 1990.

⁷³ Milan Broćeta, Frane Jelinčić, Nikola Simić, „Ne želim biti heroj“, *Večernji list*, 26. kolovoza 1990.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Hrvatska radio televizija, „Nedjeljom u 2: gost Toni Kukoč“, *Youtube* video, 1:02:00, 2008., posjet 10.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=7lxGo6l28lk>

⁷⁶ ESPN 30 for 30, „Once brothers“, *Youtube* video, 1:21:08, 2010., posjet 12.2.2018., <https://www.youtube.com/watch?v=DKYoktdtxOI>

Portland Trailblazersi, a Divca 1989. Los Angeles Lakersi. U to vrijeme američki treneri i skauti su bili sumnjičavi prema igračima iz Europe i njihovim košarkaškim vještinama te su Divac i Petrović bili jedan drugome velika podrška te su često telefonski razgovarali. I Petrovićeva majka Biserka je izjavila da misli da je Draženu u vremenu kada bio nezadovoljan minutažom u Portlandu najviše značio Divac. Kako su napetosti između Hrvatske i Srbije postajale sve veće, tako se i odnos dvojice prijatelja mijenjao, a s vremenom su potpuno prestali komunicirati.

Američka sportska medijska kuća, ESPN je 2010. u sklopu serijala „30 for 30“ snimila dokumentarni film koji je pratio odnos dvojice košarkaša iz Jugoslavije. Film je očekivano imao „hollywoodsku“ dozu napetosti i sentimentalnosti, dok se na neke važne detalje nije obratilo dovoljno pažnje. Očekivano, film je izazvao raznolike reakcije. Franjo Arapović je ustvrdio da je 90% filma laž, dok su Zdravko Radulović⁷⁷ i Aleksandar Petrović imali pozitivno mišljenje o filmu, a potonji je i sudjelovao u snimanju istog.⁷⁸ Jedna od najvećih zamjerki filmu je nesudjelovanje Stojka Vrankovića, inače najbližeg prijatelja Dražena Petrovića, koji navodno nije ni pozvan da sudjeluje.⁷⁹ Zanimljivo je napomenuti kako u filmu nije ni spomenut „slučaj Zdovc“, odnosno agresija koju je JNA izvršila na Sloveniju, a koja se dogodila neposredno prije završnice Europskog prvenstva u Rimu, nakon čega je Zdovc napustio reprezentaciju Jugoslavije.

Ipak, u filmu je glavni naglasak stavljen na incident sa zastavom sa Svjetskog prvenstva 1990. godine. Divac, koji je ujedno i narator u filmu, kao glavni razlog pucanja odnosa između njega i Petrovića navodi upravo taj incident. Ali iz drugih izvora čini se da taj događaj nije bio presudan. Naime, Todd Spehr u knjizi *Dražen* navodi riječi Stojka Vrankovića koji tvrdi da se incident sa zastavom dogodio mnogo prije nego se njihovo prijateljstvo završilo. Sporna je bila Divčeva izjava u kojoj se čudi zašto su Petrović i Vranković odlučili igrati za „reprezentaciju zemlje koja ne postoji“, a potom i situacija iz

⁷⁷ Zdravko Radulović, iako podrijetlom Crnogorac, trebao je nastupiti za hrvatsku reprezentaciju na Olimpijskim igrama 1992., ali zbog političkih pritisaka i prijetnji njegovom bratu, koji je i dalje živio u Crnoj Gori Radulović nikada nije nastupio za Hrvatsku. vidi: Toni Horvat, „Zdravko Radulović: Da mi je Savez dao neku mladu selekciju, dobili bismo nekog pravog plejmejкера, sad odoh u Italiju“, *100 posto*, 23. srpnja 2017., <https://100posto.hr/sport/da-mi-je-savez-dao-neku-mladu-selekciju-dobili-bismo-ponekog-pravog-plejmejкера-sad-odoh-u-italiju>

⁷⁸ Tina Premec, Martina Kuterovac, „Arapović o dokumentarcu 'Jednom braća': 90% filma je čista laž“, *Jutarnji list*, 3. ožujka 2011., <https://www.jutarnji.hr/spektakli/ups/arapovic-o-dokumentarcu-jednom-braca-90-filma-je-cista-laz/1964193/>

⁷⁹ Vlado Radičević, „Stojko Vranković o filmu 'Nekoć braća': Ne znam od kuda Divcu da su me zvali“, *gol.hr*, 5. ožujka 2011., <https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/kosarka/stojko-vrankovic-o-filmu-nekoc-braca-ocito-su-me-namjerno-zaobisli.html>

1992. godine kada je Divac, na utakmici Lakersa i Netsa nagazio Petrovića.⁸⁰ Nick Goyak, Draženov prijatelj i odvjetnik tvrdi da je jedna od stvari koja je najviše mučila Dražena bila činjenica da su Srbi napali i njegov rodni Šibenik, „nedvojbeno hrvatski grad“. Goyak također tvrdi da incidentu sa zastavom nije pridavana prevelika pažnja i kaže da je poprilično siguran da razlog udaljavanja dvojice prijatelja nije bila zastava. S vremenom je njihov odnos zainteresirao i novinare pa je Petrović u intervjuu za *Associated Press* rekao kako su još uvijek prijatelji, ali da ne razgovaraju više zbog rata.⁸¹ U javljanju za emisiju *NBA on TNT* je u odgovoru na pitanje voditelja Ernieja Johnsona je rekao kako misli da je Vlade „dobar čovjek i dobar igrač“, ali da je razlog političke naravi.⁸² Očigledno je da Petrovića jako dirala situacija u Hrvatskoj, čak je jednom prilikom usred NBA sezone odletio u Zagreb na dva dana kako bi se iz prve ruke uvjerio o situaciji kod kuće.

4.2. Europsko prvenstvo u Rimu 1991. godine

Nakon Svjetskog prvenstva 1990., iduće godine se igralo Europsko prvenstvo u Rimu gdje je Jugoslavija branila zlatnu medalju iz Zagreba 1989. godine. Jugoslavija je kao aktualni europski i svjetski prvak ponovno glasila za glavnog favorita turnira, posebno nakon što se reprezentacija SSSR-a nije uspjela kvalificirati na glavni turnir. Sovjeti u kvalifikacijskoj grupi s Izraelom, Čehoslovačkom i Francuskom nisu uspjeli zauzeti jedno od prva dva mjesta te su se na Europsko prvenstvo kvalificirale Čehoslovačka i Francuska.⁸³ Reprezentacija Grčke, osvajači srebra iz Zagreba, bila je u velikim problemima sve do pred sam početak natjecanja zbog štrajka igrača kojima je na čelu stajao Panagiotis Fasoulas, jedan od reprezentativaca. U takvoj atmosferi i uz posljedice slabijeg treninga teško je bilo svrstati Grčku kao ozbiljnog konkurenta Jugoslaviji.⁸⁴ Stoga je za glavnog konkurenta Jugoslaviji glasila domaća reprezentacija, Italija. Talijani su nakon neuspjeha u Argentini s posebnom ozbiljnošću shvatili Europsko prvenstvo, imali suiskusnu reprezentaciju i prednost domaćeg terena, ali ipak je šest od dvanaest njihovih reprezentativaca izjavilo da očekuju Jugoslaviju kao konačnog pobjednika turnira.

⁸⁰ Dražen Brajdić, „Vranković: Dražen je još '91. posve otpisao Divca!“, *Večernji list*, 8. ožujka 2011., <https://www.vecernji.hr/sport/vrankovic-drazen-je-jos-91-posve-otpisao-divca-262146>

⁸¹ Spehr, *Dražen*,

⁸² TNT, „D. Petrović relationship with Vlade Divac (1993 03 02)“, *Youtube* video, 3:52, 17. svibnja 2017., posjet 12.2.2018., <https://www.youtube.com/watch?v=JOmm7vogVBA>

⁸³ „27th European championship (Roma 1991) qualifying stage“ Linguasport, posjet 17.10.2017., http://www.linguasport.com/baloncesto/internacional/eurobasket/1991_ROMA_PR.htm

⁸⁴ „Grci neće u Rim?“, *Večernji list*, 19. lipnja 1991.

Dok su košarkaši privodili kraju svoje višemjesečne pripreme za Europsko prvenstvo, u isto vrijeme su predsjednici jugoslavenskih republika i pokrajina, predsjednik Skupštine SFRJ i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća završavali svoje višemjesečne pregovore. Posljednji pokušaji pronalaska kompromisnog rješenja, tzv. „asimetrične federacije“ propali su na sastanku održanom 6. lipnja 1991. godine. Tim prijedlogom bi Srbija i Crna Gora bile stožer federacije, BiH i Makedonija bi bile polusamostalne konstitutivne republike dok bi Hrvatska i Slovenija imale konfederalni status s određenom razinom autonomije i suvereniteta. Nakon što je i taj prijedlog odbijen, budućnost Jugoslavije bila je krajnje neizvjesna, a ratni sukob činio se sve realnijom opcijom.⁸⁵ Igrači Jugoslavenske reprezentacije zasigurno nisu mogli biti u potpunosti imuni na događanja u Jugoslaviji. Iako je Toni Kukoč u kasnijem intervjuu rekao da je većina igrača bila nezainteresirana za politiku, spomenuo je da je Velimir Perasović pratio političke časopise i dnevne listove, što nužno ne znači da se o politici pričalo u svlačionici, ali je indikativno da igrači nisu bili nesvjesni političke situacije. U tom kontekstu posebno je zanimljiv slučaj Dražena Petrovića, igrača NBA kluba New Jersey Nets.

Iako je sezona za *Netse* završila već 23. travnja, Petrović se nije priključio reprezentaciji po završetku sezone, a 17. lipnja, kada je Dušan Ivković trebao odlučiti o dvanaestorici koji putuju u Rim na popisu nije bilo Draženovog imena. Izbornik je to opravdao činjenicom da ne može preuzeti odgovornost za igrača koji skoro dva mjeseca nije ozbiljnije trenirao.⁸⁶ Naveo je i da su imali dogovor s New Jersey Netsima da će se Petrović priključiti reprezentaciji u Novom Sadu, ali da se u zadnji tren izjalovio. Petrović tvrdi da su se on i izbornik dogovorili da je za njega najbolje ostati u Americi, jer se „radi o prekretnici“ u njegovoj karijeri.⁸⁷ Ostalo je nejasno kako se takav šum u komunikaciji dogodio između izbornika i kapetana reprezentacije, igrača koji od 1983. godine nije propustio nijedno reprezentativno natjecanje? Čini se da bi pravi razlog mogao biti političke prirode. Kada uzmemo u obzir i Petrovićevu izjavu: „Nisam tužan što ne idem u Rim, važnije je da budem u New Jerseyu“⁸⁸, ne čini se da je previše razočaran što se situacija odvila tako. Dok je Eurobasket još trajao Petrović je obavio veliki intervju za *Sportske Novosti*. Novinara je

⁸⁵ Davor Marijan, *Domovinski rat* (Zagreb: Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016) 25 – 26.

⁸⁶ B. Ćirić, „S Divcem, ali bez Petrovića“, *Večernji list*, 18. lipnja 1991.

⁸⁷ Mario Zorko, „Vraćam se za Barcelonu!“, *Sportske novosti*, 18. lipnja 1991.

⁸⁸ Ibid.

zanimalo bi li Dražen zaigrao za reprezentaciju Hrvatske ukoliko bi se ona oformila, na što je Petrović rekao da je njegov „pristanak odavno na stolu“.⁸⁹

Početkom lipnja, prije početka Europskog prvenstva, Stojko Vranković, još jedan NBA profesionalac i Draženov bliski prijatelj je izjavio za *Slobodnu Dalmaciju* kako je košarkašku reprezentaciju Jugoslavije otpisao i kako za nju ne planira igrati. Uz to je i znakovito napomenuo: „U sastav HTV-a⁹⁰ rado sam se odazvao. Ja sam građanin Hrvatske i red je da podržim humanitarne akcije koje moja domovina organizira.“⁹¹ Jasno se da naslutiti da je on s Jugoslavijom i jugoslavenskom reprezentacijom završio te da Hrvatsku smatra svojom domovinom. Krajem listopada 1991. godine u *New York Timesu* objavljen je članak o političkim previranjima u Europi i utjecaju na košarku. Tada je Petrović prvi put otkrio medijima da više neće igrati za Jugoslaviju. „Bude li riječ o hrvatskoj momčadi, igrat ću.[...] Neću igrati za Jugoslaviju, neću igrati ako nije za Hrvatsku.“ U istom članku je i Vranković još jednom potvrdio svoje konačno zbogom jugoslavenskoj reprezentaciji: „Siguran sam da nikad više neću igrati za jugoslavensku reprezentaciju. Ako Hrvatska pošalje reprezentaciju u Barcelonu, igrat ću, a igrat će i svi drugi igrači iz Hrvatske.“⁹² Vranković i Petrović su prvi otvoreno rekli da više neće nastupati za Jugoslaviju samo nekoliko mjeseci po završetku Europskog prvenstva, stoga je za vjerovati da su tu odluku donijeli i ranije samo razlozi nisu javno iznošeni. Iste tvrdnje navodi i Todd Spehr u autobiografskoj knjizi *Dražén*. Spehr piše kako je Vranković priznao kako je ta odluka imala veze s ratom samo u to vrijeme nije tako prikazivana u javnosti.⁹³

Konačno, nakon što je otpao Petrović, znala su se imena dvanaestorice odabranih. Među njima je i dalje bilo dovoljno talenta da lakoćom osvoje prvenstvo Europe, ali nije bilo sigurno hoće li njihova domovina dočekati kraj prvenstva u jednom komadu. Novi kapetan reprezentacije postao je Toni Kukoč, najbolji igrač Svjetskog prvenstva godinu ranije. U prvom krugu Jugoslavija je igrala s reprezentacijama Bugarske, Poljske i Španjolske. Prva utakmica je bila protiv Španjolske, solidne reprezentacije, ali jako oslabljene ozljedama, prvenstveno na centarskim pozicijama.⁹⁴ Jugoslavija je rutinski pobijedila rezultatom 76:67. Sljedeće dvije utakmice su trebale biti još lakše, s obzirom na to da su i Bugarska i Poljska

⁸⁹ Mario Zorko, „13 puta zašto? Draženu Petroviću“, *Sportske novosti*, 29. lipnja 1991.

⁹⁰ Prijateljska utakmica između ekipa HTV-a i Cibone, za momčad HTV-a igrao i D. Petrović

⁹¹ Drago Marić, „Prije u Cibonu nego u Zadar“, *Slobodna Dalmacija*, 3. lipnja 1991.

⁹² Associated Press, „Politics may hinder basketball abroad“, *New York Times*, 27. listopada 1991., <http://www.nytimes.com/1991/10/27/sports/politics-may-hinder-basketball-abroad.html>

⁹³ Spehr, *Dražén*,

⁹⁴ Jovan Kosijer, „Espana niža i za Ferrana“, *Sportske novosti*, 24. lipnja 1991.

značajno slabije reprezentacije od Španjolske. Tako je i bilo, protiv Poljske je pobjeda ostvarena rutinski rezultatom 103:61 za Jugoslaviju. U posljednjoj utakmici grupne faze pobijeđena je i Bugarska rezultatom 89:68.⁹⁵ Prvi krug je priveden kraju, a reprezentacija je izgledala na trenutke čak i kao da im je dosadno igrati s nedoraslim protivnicima. Žarko Paspalj je nakon pobjede protiv Poljske izjavio kako je prvenstvo dosadno bez Rusa te zaželio susret s Italijom u polufinalu kako bi „već tad potvrdili zlato“⁹⁶ Paspalju se želja nije ispunila te je Jugoslavija za protivnika u polufinalu dobila Francusku, reprezentaciju koja je na kvalifikacijskom turniru izbacila SSSR.

Za to vrijeme situacija u Jugoslaviji nije postajala nimalo lakšom, dapače, dodatno se komplicirala. Naime, 25. lipnja, dan kada su igrale Jugoslavija i Poljska, Hrvatska i Slovenija su proglasile neovisnost, a već idućeg dana se dogodio napad pobunjenih Srba na policijsku postaju u Glini. Tog dana reprezentacija je igrala utakmicu protiv Bugarske. Događanja u Jugoslaviji su pobudila interes stranih novinara koji su silno htjeli saznati što će biti s jugoslavenkom košarkaškom reprezentacijom i hoće li uopće ostati na okupu do kraja turnira. Dino Rađa je u razgovoru s talijanskim reporterima vrlo suzdržano izjavio da će zasad igrati samo za Jugoslaviju te da njegove suigrače ne zanima politika.⁹⁷ Vođa reprezentacije u Rimu, Boris Lalić uvjeravao je novinare kako su došli odraditi posao i kako će ga i izvršiti do kraja.⁹⁸ Već u sljedećim danima pokazat će se da igrači nisu imuni na politička zbivanja u Jugoslaviji.

27. lipnja Jugoslavija je igrala polufinalnu utakmicu protiv Francuske koju je dominantnom predstavom poslala u borbu za broncu rezultatom 97:76. U drugom polufinalnom dvoboju Italija je slavila protiv Španjolske rezultatom 93:90 te je uistinu došlo do dugo najavljivanog finalnog dvoboja između Italije i Jugoslavije, dvije reprezentacije koje su i prije prvenstva bile označene kao glavni favoriti.⁹⁹ U finalnom dvoboju je izostalo prave rezultatske napetosti jer je Jugoslavija kontrolirala utakmicu od samog početka te je stečenu

⁹⁵ Damir Jirasek, „Plavi se igrali“, *Večernji list* 26. lipnja 1991.; Jovan Kosijer, „Divac – 20 poena u 26 minuta“, *Sportske novosti*, 28. lipnja 1991.

⁹⁶ Mijo Grabovac, „Sve ide svojim tokom“, *Slobodna Dalmacija*, 26. lipnja 1991.

⁹⁷ Damir Jirasek, „Košarkaši još zajedno“, *Večernji list*, 27. lipnja 1991.

⁹⁸ Damir Jirasek, „Završit ćemo posao“, *Večernji list*, 28. lipnja 1991.

⁹⁹ „Scoreboard“, 1991 European Championship for men, FIBA Europe, posjet 17.10.2017., http://www.fibaeurope.com/cid_KNce8jInH7Qj1EsyH5rjn2.season_1991.compID_qMRZdYCYI6EoANOrUf91e2.html

prednost održavala do kraja. 88:73 bio je konačni rezultat, a Toni Kukoč je, nakon Svjetskog prvenstva godinu ranije, ponio i nagradu za najboljeg igrača Europskog prvenstva.¹⁰⁰

Ipak, fantastični uspjesi košarkaša ostali su u sjeni događaja u Jugoslaviji. Naime, 27. lipnja, na dan kada su se trebala odigrati polufinala započeo je rat u Sloveniji. Jugoslavenska narodna armija je rano ujutro pokrenuta, a prema Sloveniji su krenule i jedinice iz Hrvatske, dijelovi Varaždinskog i Zagrebačkog korpusa te 580. mješovite artiljerijske brigade iz Karlovca. Cilj JNA je bio zauzeti kontrolu nad granicom Slovenije s Austrijom i Italijom te uspostaviti nadležnost federalne policije i carine.¹⁰¹ U reakciji na novonastalu situaciju *Športna zveza Slovenije* je u petak u 12.30 poslala proglas u kojem poziva sve slovenske sportaše u sastavu reprezentacija Jugoslavije da otkazu svoje nastupe i vrate se u Sloveniju jer je „uvredljivo da sportaši Slovenije u takvim prilikama nastupaju u međunarodnim natjecanjima za boje Jugoslavije.“¹⁰² Jurij Zdovc bio je jedini Slovenac u sastavu jugoslavenske košarkaške reprezentacije. Zdovcu je informaciju prenio komentator slovenske televizije Miha Žibrata, a zatim mu je u hotelu novinar *Dela* Stane Trbovc potvrdio informaciju. Novinar *Večernjeg lista* spominje incident koji se tom prilikom dogodio. Izbornik Dušan Ivković je navodno otjerao Trbovca jer on „hoće proglasiti Juru izdajnikom svog naroda jer hoće igrati za ovu selekciju“.¹⁰³ Ivkovićeva verzija događaja je malo drukčija. On je na konferenciji za novinare poslije utakmice s Francuskom izjavio kako je Zdovc došao u njegovu sobu da bi mu priopćio da su mu iz Slovenije javili da „ne smije nastupiti u selekciji prvaka Europe“ i da će, ako bude igrao, biti „smatran izdajnikom slovenskog naroda“ Ivković je zaključio kako mu „oni što ne znaju voditi politiku“ brane da radi ono u čemu je najbolji.¹⁰⁴ Zdovc je u kasnijem razgovoru za beogradski časopis *Ven* rekao da na mu ništa nije naređeno te da je odluka bila isključivo njegova.¹⁰⁵ Pitanje je, stoga, zašto je Ivković tako burno reagirao. Vjerojatno mu je kao treneru najvažnije bilo osvojiti zlato, ali trebao je moći shvatiti u kakvoj nezahvalnoj situaciji se našao Zdovc, koji nije nastupio u polufinalnom ogledu s Francuskom. Dapače, nije bio ni na klupi i pitanje je koliko mu je uopće bilo do igranja s obzirom na cjelokupnu situaciju. On je utakmicu ispratio iz svoje hotelske sobe, a ostalo je neizvjesno hoće li nastupiti u finalu. Nakon što se u Sloveniji situacija „primirila“

¹⁰⁰ „Italy vs Yugoslavia: box score“, 1991 European Championship for men, FIBA Europe, posjet 17.10.2017., http://www.fibaeurope.com/compID_qMRZdYCZI6EoANOrUf9le2.season_1991.roundID_2263.gameID_993-4-A-1.html

¹⁰¹ Marijan, *Domovinski rat*, 74.

¹⁰² „Što prije u Sloveniju“, *Večernji list*, 29. lipnja 1991.

¹⁰³ Damir Jirasek, „Medalja će biti crna“, *Večernji list*, 30. lipnja 1991.

¹⁰⁴ Jovan Kosijer, „Dogodilo se u Rimu“, *Sportske novosti*, 29. lipnja 1991.

¹⁰⁵ Jasminka Radić, „Bila jednom četiri jugoslovenska stupa košarke: Petrović, Divac, Rađa, Kukoč... A Jure Zdovc?“, *Ven*, studeni 1991., <http://www.yugopapir.com/2017/09/bila-jednom-cetiri-jugoslovenska-stupa.html>

pojavi se nada da će Zdovc zaigrati, ali je on to ipak odbio jer njegovi „proživljavaju pravu dramu“.¹⁰⁶ Zdovc nije zaigrao u finalu, a nije prisustvovao ni dodjeli medalja poslije finalnog susreta. U Jugoslaviju se nije vratio s ostatkom reprezentacije, već automobilom skupa sa slovenskim novinarima.¹⁰⁷ Kraj prvenstva tako je dočekan u sumornoj atmosferi, a osvojeni trofej pao je u drugi plan. Tome u prilog govore i izjave igrača. Cimer Jure Zdovca, Toni Kukoč, je pobjedu posvetio Zdovcu i konstatirao da je njemu najteže, dok je Velimir Perasović ustvrdio da bi sigurno postupio isto kao Zdovc u slučaju da je iz Hrvatske došao poziv. Činilo se kao da su igrači koji su u Rim pošli kao državna reprezentacija Jugoslavije na putu do zlata postali samo grupa košarkaša s istim sportskim ciljem.¹⁰⁸

4.3. Olimpijske igre u Barceloni 1992. godine

Nakon Europskog prvenstva u Rimu, Hrvatski košarkaški savez 17.11.1991. donosi odluku o istupu iz Košarkaškog saveza Jugoslavije, a istovremeno je upućen zahtjev za prijem Hrvatske u krovnu svjetsku košarkašku organizaciju, FIBA-u, kako bi Hrvatskoj bio omogućen nastup na kvalifikacijskom turniru za Olimpijske igre u Barceloni 1992. Ključno je bilo pomaknuti termin ždrijeba kvalifikacija s kraja prosinca na siječanj 1992. kada se očekivalo međunarodno priznanje Hrvatske. Glavni hrvatski lobist bio je Mirko Novosel, poznati hrvatski trener. On i Boris Lalić lobirali su kod glavnog tajnika FIBA-e, Borislava Stankovića, za kojeg Novosel tvrdi da je želio pomoći hrvatskoj košarki: „Da nije bilo njega, Hrvatska sigurno ne bi igrala na Olimpijadi u Barceloni.“ Ipak, svoju ulogu odigrao je i Dave Gavitt, idejni začetnik *Dream Teama* i prvi čovjek američke košarke. Naime, Međunarodni olimpijski odbor 1989. godine je donio odluku kojom dozvoljava nastup profesionalcima iz NBA lige na Olimpijskim igrama te su igre u Barceloni 1992. trebale biti prve na kojima reprezentacija SAD-a neće biti sačinjena od isključivo od sveučilišnih igrača, već su trebale nastupiti najveće NBA zvijezde. Gavitt je vršio pritisak na predsjednika MOO-a Juana Antonia Samarancha jer „dovodi svjetske sportske megaveličine koje će biti glavna atrakcija Olimpijskih igara“.¹⁰⁹ Upravo zato Amerikancima je bilo u interesu da se na igrama nađe i Hrvatska, reprezentacija koja je raspadom Jugoslavije postala jedna od najjačih europskih selekcija. Konačno, na sjednici središnjeg odbora FIBA-e 19. prosinca 1991. donesena je odluka o odgodi ždrijeba kvalifikacija za siječanj 1992. godine. Nakon međunarodnog

¹⁰⁶ Mijo Grabovac, „Ovo više nema smisla“, *Slobodna Dalmacija*, 29. lipnja 1991.

¹⁰⁷ Jovan Kosijer, „Živi se...“, *Sportske novosti*, 1. srpnja 1991.

¹⁰⁸ Jovan Kosijer, „Dječak, igrač, čovjek!“, *Sportske novosti*, 2. srpnja 1991.

¹⁰⁹ Zoran Kovačević, Milorad Bibić, *Zlatna košarka Mirka Novosela* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004), 288

priznanja Hrvatske 15. siječnja 1992., Međunarodni olimpijski odbor prima Hrvatsku kao privremenog člana, a FIBA Hrvatskoj daje status punopravne članice čime su zadovoljeni svi uvjeti da bi se reprezentacija Hrvatske (ali i Slovenije) našla u ždrijebu kvalifikacija za olimpijski turnir.¹¹⁰ Cjelokupnu situaciju možda je najbolje sažeo Borislav Stanković: „Osnovno stajalište MOK [=MOO, op.a.] je da zaštiti sportiste i sport. U ovom slučaju je tako i postupljeno[...] Analogno ovakvoj poziciji kad MOK prihvati novog člana, FIBA ne može djelovati u suprotnom smeru.[...] U današnje vreme je sasvim normalno da politika utiče na sport. Ogroman kapital uložen je u sport, a gde je kapital tu mora biti i politike.“¹¹¹

FIBA je u skladu s novonastalom situacijom promijenila sustav kvalifikacija za Olimpijske igre pa su se tako 24 europske momčadi dijelile u 4 kvalifikacijske grupe iz kojih po dvije najbolje reprezentacije prolaze u završnu grupu, u kojoj se od 8 reprezentacija traže 4 putnika na Olimpijske igre. Hrvatsku je ždrijež smjestio u grupu C s reprezentacijama Njemačke, Portugala, Rumunjske, Islanda i Grčke. Njemačka i Hrvatska su natjecanje završile na prva dva mjesta te su izborile prolaz u završnu skupinu u kojoj su ih čekali Izrael, Francuska, Slovenija, Zajednica Neovisnih Država, Litva i Italija. Hrvatski reprezentativci su prvu utakmicu izgubili od Litve rezultatom 99:89, ali nakon toga su pobijedili sve ostale suparnike te su tako izborili povijesni prvi nastup na Olimpijskim igrama pod hrvatskom zastavom.¹¹²

Nakon uspješno završenog kvalifikacijskog ciklusa, reprezentativci su se vratili u Zagreb. Trener Petar Skansi se odlučio završna tri tjedna priprema odraditi bez utakmica, u Zagrebu, što je svakako neuobičajena odluka u svijetu profesionalnog sporta gdje treneri najčešće žele svoje igrače udaljiti od vanjskih utjecaja. Za vrijeme boravka u Zagrebu, košarkaši su sudjelovali i u humanitarnoj akciji „Dobro je činiti dobro“ koja se održala na Trgu bana Jelačića. Možda je jedan od razloga što je završni dio priprema održao u Zagrebu upravo pružanje moralne podrške dijelovima Hrvatske koji su zahvaćeni ratom.¹¹³

Prilikom odlaska hrvatske delegacije na Olimpijske igre, predsjednik Hrvatskog olimpijskog odbora Antun Vrdoljak održao je konferenciju za medije. Kao najvažniji cilj nastupa hrvatskih sportaša u Barceloni izdvojio je natjecateljski duh i moral: „To svi moraju imati na umu, ponajviše zbog onih koji su od Vukovara do Dubrovnika, na svakom pedlju

¹¹⁰ Kosta Jankov, „Slovenija i Hrvatska zajedno u Bilbaou“, *Koš*, 22. siječnja 1992.

¹¹¹ Kosta Jankov, „FIBA pred svršenim činom“, *Koš*, 5. veljače 1992.

¹¹² „13th olympic basketball tournament (Barcelona 1992) qualifying stage“, Linguasport, posjet 21.10.2017., http://www.linguasport.com/baloncesto/internacional/olimpiadas/1992_BARCELONA_PR.htm

¹¹³ Dražen Brajdić, „Olimpijska groznica“, *Večernji list*, 16. srpnja 1992.

hrvatske zemlje, ostavili živote da bi hrvatski sportaši pod hrvatskim barjakom nastupili u Barceloni.¹¹⁴

Prvi dio natjecanja po skupinama bio je obilježen neuvjerljivom igrom. Uz Hrvatsku, u grupi A natjecale su se još i reprezentacije Brazila, Španjolske, Njemačke, Angole te američki *Dream Team* – po imenima vjerojatno najbolja košarkaška ekipa ikad. Natjecanje su hrvatski košarkaši bez previše teškoća otvorili pobjedom protiv Brazila. Konačni rezultat bio je 93:76, a Hrvatsku su predvodili Petrović i Rađa.¹¹⁵ Idući protivnik na rasporedu bio je američki *Dream Team* predvođen Michaelom Jordanom. Pobjedu protiv takve momčadi nije bilo moguće očekivati, ali je utakmica viđena kao fantastična prilika da se „pročuje“ za Hrvatsku, a igrači su dobili priliku usporediti se s nekima od najboljih košarkaša na planeti. Posebno je zanimljiv bio okršaj Tonija Kukoča s budućim klupskim kolegama Scottijem Pippenom i Michaelom Jordanom. Pippen je izjavio da su on i Jordan bili posebno motivirani zaustaviti Kukoča kako bi mu pokazali što ga čeka jednog dana kad dođe u NBA ligu. Konačni rezultat bio je 103:70 za SAD, a Pippen i Jordan su uspjeli u svom naumu; Kukoč je utakmicu završio sa samo 4 poena.¹¹⁶

U trećem kolu Hrvatsku je čekao domaćin, Španjolska. Utakmica protiv Španjolaca je pokazala brojne probleme u hrvatskom sastavu. Ipak, utakmica je uspješno privedena kraju, uz pobjedu Hrvatske rezultatom 88:79. Protiv Njemačke se do pobjede došlo značajno uvjerljivije, a Skansi je najviše koristio petorku koja je prelomila i utakmicu protiv Španjolaca te se činilo da je idealna postava konačno pronađena. No, ipak nije moglo bez kontroverzi.¹¹⁷ U zadnjem kolu, Hrvatska je igrala protiv autsajdera Angole, a Skansi je odlučio odmarati najvažnije igrače. Angola je namučila Hrvatsku, a Skansi je bio primoran u nastavku uvesti Kukoča i Rađu. Kasnije se i Rađa ozlijedio, ali Hrvatska je ipak uspjela doći do pobjede od 73:64. Utakmica koja je trebala poslužiti kao svojevrsni odmor se pretvorila u pravu dramu. Skansi je uspio navući na sebe bijes novinara i publike u dvorani odmaranjem ključnih igrača, ali i bespotrebnim pozivanjem minute odmora 7 sekundi prije kraja, kada je utakmica već bila odlučena na što je publika reagirala glasnim negodovanjem, a novinari su kasnije zaključili kako je tim potezom pokazao nepoštovanje prema protivniku i fer igri. Skansi je, osim

¹¹⁴ Branko Karapandža, „Medalje nisu obveza“, *Večernji list*, 21. srpnja 1992.

¹¹⁵ Darko Draženović, „Na početku – pobjeda!“, *Večernji list*, 27. srpnja 1992.

¹¹⁶ Darko Draženović, „'Leteći' spektakl“, *Večernji list*, 28. srpnja 1992.

¹¹⁷ Darko Draženović, „Sjajna završnica“, *Večernji list*, 30. srpnja 1992.

novinara i navijača, uspio razbjesniti i vlastite igrače te je Rađa u medijima otvoreno kritizirao izbornikove odluke.¹¹⁸

Dan nakon pobjede nad Angolom u medijima se pojavila vijest o još jednom incidentu u košarkaškoj reprezentaciji. Na konferenciji za medije, Zoran Kovačević je potvrdio da je Aleksandar Petrović, Draženov brat i pomoćni trener reprezentacije izbačen iz olimpijskog sela odlukom Međunarodnog olimpijskog odbora. Incident se zbio večer prije utakmice s Njemačkom, a Petrović se potukao s jednim volonterom koji ga nije htio propustiti u „servis centar“ zbog nevaljale akreditacije. Kod ovog incidenta znakovito je da se hrvatsko vodstvo odlučilo vijest skrivati sve dok nije stigla kazna od strane MOO-a što je potez koji je u potpunoj suprotnosti s „naputkom“ Antuna Vrdoljaka o moralnom i uzornom ponašanju. Pa ipak, Petrović nije bio kažnjen od strane Hrvatskog olimpijskog odbora.¹¹⁹

Hrvatska je izborila četvrtfinale kao drugoplasirana u svojoj skupini te je u četvrtfinalnom dvoboju čekala trećeplasirana reprezentacija iz grupe B, Australija. Do pobjede se stiglo lakše od očekivanog. Konačni rezultat bio je 98:65, pobjeda od čak 33 koša razlike za Hrvatsku. Zahvaljujući uvjerljivoj izvedbi, Skansi je u drugom dijelu utakmice dobio priliku odmoriti Kukoča i Petrovića za ono što je slijedilo, a to je borba za medalje. U drugom četvrtfinalu ZND je pobijedio Njemačku i izborio polufinale protiv Hrvatske.¹²⁰

Polufinale protiv ZND-a je bilo najvažniji sportski događaj u kratkoj povijesti neovisne Hrvatske, taj pritisak osjećali su i igrači, znajući da će pobjedom i osvajanjem medalje pružiti nezaboravne trenutke ponosa i ohrabrenja domovini i sunarodnjacima u ratu. Prije nego je autobus trebao krenuti ka dvorani, u njega je ušao Antun Vrdoljak i održao kratak govor u kojem je igrače podsjetio na očekivanja: „Ima da pobijedite u ovoj utakmici.“¹²¹ Sama utakmica je bila napeta do kraja, a Hrvatska je do pobjede došla 9 sekundi prije kraja, kada je pri rezultatu 74:73 za ZND fauliran Petrović koji pogađa oba bacanja. U sljedećem napadu reprezentativci ZND-a nisu uspjeli zabiti koš za pobjedu te je Hrvatska pobijedila i došla do prvog finala i prve olimpijske medalje u ekipnim sportovima u svojoj povijesti. Finale s Amerikancima je još trebalo odlučiti kakvog će sjaja biti medalja.¹²²

¹¹⁸ Mijo Grabovac, „O košarkaškom divu i 'peškarijskom' stilu“, *Slobodna Dalmacija*, 3. kolovoza 1992.

¹¹⁹ Mario Garber, „Aco Petrović izbačen iz olimpijskog sela!“, *Slobodna Dalmacija*, 3. kolovoza 1992.

¹²⁰ Darko Draženović, „Ohrabrujući šok“, *Večernji list*, 5. kolovoza 1992.

¹²¹ Spehr, *Dražen*, 201.

¹²² Darko Draženović, „Hrvatska u finalu, srebro poput zlata“, *Večernji list*, 7. kolovoza 1992.

Na samom kraju prvenstva, u punom sjaju moglo se vidjeti kako se politika upliće u sport i koristi ga za osobne ili stranačke probitke. Naime, iako su Olimpijske igre u Barceloni bile prve od Hrvatske samostalnosti,¹²³ na ceremoniji otvaranja igara među uglednicima nije bio ni predsjednik Tuđman niti neki drugi predstavnik hrvatske izvršne vlasti. Antun Vrdoljak je to objasnio zauzetošću predsjednika u kampanji za parlamentarne i predsjedničke izbore koji su se trebali održati 2. kolovoza. Na istoj konferenciji za medije Vrdoljak je najavio kako bi predsjednik mogao doći na finalnu utakmicu ako je Hrvatska izborni. Uz to, Vrdoljak je i otkrio jednu „tajnu“. Po njegovim riječima, Rađa i Tuđman su se okladili da će, ako Hrvatska izborni finale, predsjednik osigurati slavlje uz pečenu janjetinu u Kninu.¹²⁴ Kukoč je godinama kasnije izjavio da je začetnik te ideje zapravo bio on te da se oklada dogodila u svlačionici nakon jedne utakmice hrvatske reprezentacije.¹²⁵ U razgovoru za Večernji list po završetku olimpijade, Dražen Petrović je također potvrdio da oklada postoji i da će se vrlo rado odazvati u Knin ako bude slobodan.¹²⁶ Dogovor nije zaboravio ni Tuđman koji se obavezao da će okladu vrlo brzo isplatiti.¹²⁷ Kao što je već spomenuto, postojala je mogućnost predsjednikovog dolaska u Barcelonu na finale. Nakon što je finale uistinu i izborni, predsjednik je potvrdio da će doći: „Obećao sam našim košarkašima da ću prisustvovati finalnoj utakmici ukoliko je izborni“. Čini se da je predsjednikov dolazak bio dio oklade s košarkašima, a s predsjednikom put Barcelone otputovao je i ministar obrane Gojko Šušak.¹²⁸

Po dolasku, Tuđman je posjetio olimpijsko selo, a navečer je sudjelovao na večeri koju je organizirala hrvatska olimpijska delegacija, a na večeru su bili pozvani i svi hrvatski novinari koji su pratili olimpijadu Barceloni. Tuđman je na večeri još jednom naglasio važnost sportaša u prepoznavanju Hrvatske na međunarodnoj sceni: „[...] vi sportaši ste mnogo pridonijeli[...] Gledat će vas cijela Hrvatska, gledat će vas i svijet, vi ste reprezentacija jedne male, ali ponosne zemlje.“ Na večeri su najbliže predsjedniku sjedali Petrović, Vranković i Ivanišević, tri sportaša koja su najčešće progovarali o situaciji u Hrvatskoj i koje je u *Sportskim novostima* Tuđman posebno pohvalio zbog patriotizma koji su iskazivali.¹²⁹

¹²³ Ako ne računamo zimske OI u Albertvilleu ranije te godine

¹²⁴ „Zajednički na janjetinu u Knin!“, *Večernji list*, 27. srpnja 1992.

¹²⁵ Hrvatska radio televizija, „Nedjeljom u 2: gost Toni Kukoč“, *Youtube* video, 1:02:00, 2008., posjet 15.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=7lxGo6l28lk>

¹²⁶ Dražen Brajdić, „U Atlantu, zašto ne“, *Večernji list*, 12. kolovoza 1992.

¹²⁷ Sunčica Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih“ (Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013), 137.

¹²⁸ Darko Draženović, „Dr. Tuđman bodri košarkaše“, *Večernji list*, 8. kolovoza 1992.

¹²⁹ Darko Draženović, „Nitko nema pravo misliti da je bolji od vas“, *Večernji list*, 9. kolovoza 1992.

Reprezentacija Hrvatske je dan nakon večere s predsjednikom igrala povijesno finale. Hrvatska je jako dobro ušla u utakmicu, a pri rezultatu 23:22 za SAD Kukoč je povukao kontru i dodao loptu Arapoviću koji uz foul loptu zakucava u koš. Komentator HRT-a Slavko Cvitković tada je uzviknuo: „Tako je! Spusti se Franjo!“, a ovo zakucavanje postalo je jedan od mitskih trenutaka hrvatskog sporta. Nakon kratkog hrvatskog vodstva Amerikanci su do kraja utakmice uvjerljivo riješili pitanje pobjednika Olimpijskih igara. Završilo je rezultatom 117:85 za SAD, a Hrvatska je tako postala svojevrsni „prvak ostatka svijeta“.¹³⁰

Po završetku utakmice, u svlačionici se igračima pridružio i predsjednik Tuđman, a prema Franja Arapovića Tuđman je na svoju ruku donio odluku o povećanju iznosa premija za osvojenu medalju: „Momci su zakucavanjem,[...] mi smo u tom momentu osvojili zlatnu medalju i molim da im se isplati nagrada kao da su zlatni.“¹³¹ Za Hrvatsku je osvajanje srebra bilo ravno zlatu, reprezentacija je pobijedila sve utakmice osim dva sraza s američkim „svemircima“, ali ono što je za Hrvatsku na političkom planu bilo još važnije je određeni medijski publicitet koji je dobila i afirmaciju u svijetu. Finale protiv *Dream Teama* pratilo je preko malih ekrana više od 3.5 milijarde ljudi.¹³² Riječima ministrice obrazovanja, prosvjete i športa Vesne Girardi-Jurkić reprezentativci su „za samostalnu Republiku Hrvatsku ostvarili više od športske pobjede.“¹³³

4.4. Europsko prvenstvo u Njemačkoj 1993. godine

Europsko prvenstvo 1993. godine održavalo se u Njemačkoj od 22. lipnja do 4. srpnja. Hrvatska je morala proći kroz kvalifikacijski turnir u Wroclawu koji se održavao neposredno prije početka *EuroBasketa* - od 30. svibnja do 7. lipnja 1993. Iza Dražena Petrovića bila je naporna NBA sezona, najbolja u njegovoj karijeri. New Jersey je napokon izgledao kao ozbiljna momčad, a da ih pred kraj sezone nisu usporile ozljede, vjerojatno bi bili bolje plasirani od 6. mjesta u istočnoj konferenciji, nakon čega su u doigravanju ispali od Cleveland Cavaliersa rezultatom 3:2 u seriji. U sezoni 1992/93 Dražen je imao je prosjeke od 22.3 poena, 3.5 asistencija te 2.7 skokova uz fantastičan postotak šuta iz igre od 51.8% te nešto manje od 45% realizacije za tri poena, a iako nije bio izabran u All-Star momčad, na kraju

¹³⁰ Mijo Grabovac, „Olimpijski desant pred zoru“, *Slobodna Dalmacija*, 11. kolovoza 1992.

¹³¹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj“, 134.

¹³² Mario Garber, „Hrvatska: olimpij pravih ljudi“, *Slobodna Dalmacija*, 10. kolovoza 1992.

¹³³ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj“, 137.

sezone je nagrada ipak stigla. Dražen je izabran u treću najbolju petorku NBA lige, tj. među 15 najboljih košarkaša u ligi.¹³⁴

Na kvalifikacijskom turniru u Wroclawu, Hrvatska je bila dominantna, a od prvih 6 susreta samo u jednom je razlika koševa bila manja od 29 poena. Dražen je vukao bolno koljeno još iz New Jerseya, te je vladalo uvjerenje kako nije ni trebao biti prisutan na tom turniru, ali kako bi rekla njegova majka: „Više bi patio da nije bio sa svojim suigračima.“ U konačnici se Hrvatska lako kvalificirala te je slijedio povratak u Hrvatsku, s Wroclawskog aerodroma preko Frankfurta do Zagreba. Kada su sletjeli u Frankfurt Petrović je obavijestio suigrače i trenere da ga na aerodromu čeka prijateljica i da će se pojaviti za 2 dana u Zagrebu na idućem zakazanom treningu. Dražen je sjeo na suvozačko mjesto i zaspao, a 25 kilometara od Ingolstadta pri velikoj brzini dogodio se sudar, automobil kojim je upravljala prijateljica Karla Szalantzy zabio se u kamion koji je probio zaštitnu ogradu i našao se u suprotnom traku. Na skliskoj cesti i pri velikoj brzini crveni golf udario je u kamion, a u nesreći je smrtno stradao jedan od najvećih hrvatskih sportaša i pro-hrvatskih aktivista za vrijeme rata u bivšoj Jugoslaviji.¹³⁵

Draženov pogreb održan je 11. lipnja 1993. na zagrebačkom Mirogoju. Procijenjeno je da se na sprovodu okupilo više od 100 tisuća ljudi, uključujući i hrvatski državni vrh i predsjednika Tuđmana, tu su bili i predstavnici i Reala i FIBA-e, a iz SAD-a je stigla delegacija *New Jersey Netsa* s generalnim menadžerom Willisom Reedom na čelu. Doživljaj s Mirogoja najbolje je opisao Draženov suigrač iz *Netsa*, Chris Dudley: „Bilo je kao da je preminuo državni poglavar“.¹³⁶

Na dan pogreba, u večernjim satima, hrvatska reprezentacija je trebala krenuti prema Montpellieru gdje su se održavale Mediteranske igre. Direktor Mediteranskih igara došao je u Zagreb nakon što je saznao za smrt Petrovića gdje je održao konferenciju za novinare u kojoj je potvrdio da će se Hrvatskoj izaći u susret što se rasporeda tiče, ali je i javno obznanio odluku kojom se košarkaški turnir Mediteranskih igara u čast Dražena Petrovića naziva njegovim imenom.¹³⁷ Ta odluka izazvala je mnoge prijepore, a posebno je zasmetala Draženove reprezentativne kolege. Naime, i Stojko Vranković i Dino Rađa ustvrdili su da su Mediteranske igre „seoski“ turnir i da je korištenje Draženovog imena omalovažavanje svega

¹³⁴ Spehr, *Dražen*, 224

¹³⁵ Ibid., 237.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Eduard Tartaglia, „Francuska tuguje za Draženom!“, *Sportske novosti*, 11. lipnja 1993.

što je Petrović postigao i što je značio za europsku i svjetsku košarku. Vranković je posebno zamjerio organizatorima što nisu tražili dozvolu od Draženove obitelji. Uz to, poniženje za Hrvatsku reprezentaciju je i veće ako se uzme u obzir da u dvoranama nema gledatelja, a mnoge reprezentacije su na turnir došle s rezervnim postavama.¹³⁸ Nadalje, ustvrdili su da nastup na Mediteranskim igrama u ovakvim okolnostima nema smisla te da ga je trebalo otkazati, a s njima se složio i Draženov brat, Aleksandar, inače pomoćni trener reprezentacije.¹³⁹

Na Mediteranskim igrama Hrvatska je u finalu izgubila od Italije 74:77 te nije uspjela osvojiti zlatnu medalju za dojučerašnjeg kapetana. No, Mediteranske igre su bile samo uvod. Pravi ispiti su tek slijedili na Europskom prvenstvu, a pritisak osvajanja medalje za pokojnog Dražena visio je nad glavama reprezentativaca. U međuvremenu se pojavila vijest da su Toniju Kukoču Chicago Bullsi zabranili nastup na Europskom prvenstvu. Naime, Toni je neposredno prije početka Mediteranskih igara operirao krajnike, a američki liječnici su ustvrdili i kako mu je lijeva noga jako slabija od desne te da svakom utakmicom riskira ozbiljnu ozljedu.¹⁴⁰ Tako je u kratkom periodu Hrvatska ostala bez dva najbolja igrača pred sam početak Eurobasketa, a najbolji opis predstojećeg Eurobasketa i stanja u reprezentaciji ponudio je naslov Večernjeg lista „Za Dražena, bez Kukoča“.¹⁴¹

Hrvatska je ždrijebom smještena u grupu B čije su se utakmice igrale u Berlinu. Uz Hrvatsku u grupi B natjecale su se reprezentacije Francuske, Turske i Bugarske, a upravo protiv Bugarske je Hrvatska igrala prvu utakmicu. Bugarska se pokazala kao nedorastao suparnik, a Hrvatska je lakoćom došla do konačne pobjede od 104:83.¹⁴² U drugom kolu igrao se „derbi“ grupe, Hrvatska protiv Francuske. U neizvjesnoj završnici rezultat ostaje izjednačen, 85:85, da bi u produžetku Hrvatska ipak uspjela doći do vrijedne pobjede rezultatom 100:95.¹⁴³ U posljednjem kolu rutinski je svladana i Turska s čak 50 poena razlike, 113:63. Hrvatska je tako osigurala prijenos svih bodova u iduću grupu.¹⁴⁴ Naime, sustav natjecanja je bio takav da tri prvoplasirane ekipe iz svake grupe (A, B, C, D) nastavljaju natjecanje u dvjema novim grupama, tj. križale su se grupe A i C te B i D, a bodovi skupljeni

¹³⁸ Na prvoj utakmici protiv Slovenije bilo je 500, a protiv Španjolske samo 200 gledatelja

¹³⁹ Mario Zorko, „Dražen je prevelik za ovakav turnir“, *Sportske novosti*, 15. lipnja 1993.; Branko Stipković, „Tužno i – nedopustivo!“, *Sportske novosti*, 16. lipnja 1993.

¹⁴⁰ Mario Zorko, Slobodan Ivanović, „Što bi bio Chicago bez Jordana?“, *Sportske novosti*, 16. lipnja 1993.

¹⁴¹ Mario Peček, „Za Dražena, bez Kukoča“, *Večernji list*, 21. lipnja 1993.

¹⁴² Ivo Mikuličin, „Usput se i odmarali“, *Slobodna Dalmacija*, 23. lipnja 1993.

¹⁴³ Ivo Mikuličin, „Radost u produžetku“, *Slobodna Dalmacija*, 24. lipnja 1993.

¹⁴⁴ Jovan Kosijer, „Turci – Ko janjci“, *Sportske novosti*, 25. lipnja 1993.

u prvom dijelu natjecanja su se prenosili. Hrvatska je, dakle prenijela svih 6 mogućih bodova, a u drugom dijelu natjecanja imala je odmjeriti snage s Njemačkom, Belgijom i Estonijom.

Belgija je u prvom kolu druge grupe uvjerljivo poražena – 106:74 i tek je sljedeći dvoboj donosio jednog od favorita za zlato, reprezentaciju Njemačke. U tvrdoj utakmici prevagu je donijela hrvatska obrana, bilo je 70:63 za Hrvatsku.¹⁴⁵ U posljednjoj utakmici grupnog dijela natjecanja Hrvatska je pobjedom 98:80 protiv Estonije potvrdila prvo mjesto. Prvo mjesto u skupini značilo je četvrtfinalni ogled protiv četvrte ekipe iz druge skupine. Ta reprezentacija je, na iznenađenje mnogih, bila Bosna i Hercegovina.¹⁴⁶

Za reprezentativce BiH velika stvar je bila prisustvovati na ovakvoj smotri, a igrači nisu propuštali svoje prisustvo na Eurobasketu iskoristiti kako bi Europu i svijet podsjetili na događanja u BiH. Tako su prije svake utakmice na teren izlazili s natpisom „Stop the war in Bosna and Hercegovina“.¹⁴⁷ Nagađalo se da su organizatori zabrinuti zbog susreta, posebno s obzirom na trostrani rat u BiH koji je vođen po principu svi protiv svih. Naime, nakon početne suradnje i međusobne pomoći, izbio je sukob između Muslimana i Hrvata u BiH tj. Armije BiH te Hrvatskog vijeća obrane (HVO). Sukob je počeo u siječnju 1993. godine te je već trajao preko pola godine i koji je 28. kolovoza te iste godine doveo do odluke Predsjedništva Hrvatske zajednice Herceg-Bosne o konstituiranju Zastupničkog doma Hrvatske Republike Herceg-Bosne kao najvišeg predstavničkog tijela i nositelja zakonodavne vlasti u HZ Herceg-Bosni, što je značilo da Hrvatska zajednica Herceg-Bosna prerasta u Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu. Takvom odlukom je i Hrvatska dovela u pitanje teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine.¹⁴⁸

Utakmica je na terenu prošla bez ikakvih incidenata, a Hrvatska je odnijela pobjedu rezultatom 98:78 i tako ispunila minimalni cilj, tj. direktnu kvalifikaciju na iduće Svjetsko prvenstvo u Kanadi. Ipak, situacija na tribinama nije bila bezazlena. Ratni sukob iz Bosne i Hercegovine, nastavio se „ratom na tribinama“. Navijači BiH su uzvikivali: „Ne daj se Bosno“, dok bi im navijači Hrvatske uzvraćali sa „Predaj se Bosno“. Čuli su se s tribina i drugi povici s obje strane poput: „Neka znade Srbija i Hrvatska da je naša Bosna samo muslimanska“, „Nema više Bosne“, „Ubit ćemo Bobana“, „Ušli smo u Mostar“ itd. Takva ispolitizirana skandiranja su se nastavila kroz cijelu utakmicu i jasno su iskazala da je rat u

¹⁴⁵ Mario Peček, „Sa Stojkom do zvijezda“, *Večernji list*, 28. lipnja 1993.

¹⁴⁶ Mario Peček, „Protiv BiH u četvrt-finalu“, *Večernji list*, 29. lipnja 1993.

¹⁴⁷ Jovan Kosijer, „Ne daj se, Bosno“, *Sportske novosti*, 30. lipnja 1993.

¹⁴⁸ Marijan, *Domovinski rat*, 40. i 271.

BiH ostavio traga. Prema Slobodnoj Dalmaciji navijači BiH u jednom trenutku su vrijeđali i Aleksandra Petrovića. Na sreću, sve je ostalo samo na povcima te ni prije ni nakon utakmice nije bilo nikakvih incidenata.¹⁴⁹ Povike s tribina oštro je komentirao Antun Vrdoljak ustvrdivši da je dio navijača BiH koji su uzvikivali sporne parole „dezserter“ koji blate Hrvatsku „koja je Bosni i Hercegovini dala toliko toga, zapravo sve...“¹⁵⁰

Nakon pobjede u četvrtfinalu, Hrvatska je u utakmici za finale igrala protiv Rusije. Protiv Rusa Hrvatska je odigrala najlošiju utakmicu na prvenstvu. Rađa i Vranković su izgledali indisponirani pod koševima, a Perasović i Cvjetičanin nisu izgledali ubojito kao dotad. Kulminiralo je to pobjedom Rusa 84:76, a Hrvatskoj je preostala borba za 3. mjesto protiv Grčke. Hrvatski igrači nakon utakmice su zaključili kako su izgubili od lošije ekipe, a Vranković se negativno izrazio o nastupu na Mediteranskim igrama i zaključio da su se mučili „kada nam je trebalo najviše mira“.¹⁵¹ Hrvatska je u utakmici za 3. mjesto osvojila broncu uvjerljivom pobjedom 99:59. Zlatnu medalju, na iznenađenje mnogih, osvojila je domaćin Njemačka koja je na turniru nastupala bez najboljeg igrača Detlefa Schrempfa. U finalnoj utakmici pobijedili su Rusiju 71:70. Njemačku je do povijesnog zlata doveo Svetislav Pešić, trener koji je mladu jugoslavensku košarkašku reprezentaciju doveo do zlata u na SP-u u Bormiju 1987.¹⁵²

4.5. Svjetsko prvenstvo u Kanadi 1994. godine

Nakon što je 1992. godinu i Olimpijske igre proveo na funkciji direktora Hrvatske košarkaške reprezentacije za Europsko prvenstvo 1993. Mirko Novosel je preuzeo na sebe trenersku odgovornost te se nakon osvojene medalje za Svjetsko Prvenstvo u Kanadi 1994. godine vratio na mjesto direktora reprezentacije i vođe hrvatske ekspedicije.

Hrvatska reprezentacija je održala pripreme, odigrala pripremni turnir u Španjolskoj te je svjetsko prvenstvo dočekivala u Bostonu, gradu s kojim su dvojica hrvatskih reprezentativaca bila povezana. Stojko Vranković je proveo dvije sezone u Celticsima gdje je jako malo igrao, samo 50 utakmica u 2 sezone i 5.5 minuta u prosjeku, nakon čega se vratio u Europu, u grčki Panathinaikos.¹⁵³ Drugi je Dino Rađa koji je upravo 1994. godine odigrao prvu sezonu Bostonu. Rađa se nametnuo kao pouzdan strijelac na poziciji centra, a u Bostonu

¹⁴⁹ Ivo Mikulićin, „Bolesni rat na tribinama“, *Slobodna Dalmacija*, 3. srpnja 1993.

¹⁵⁰ Branko Stipković, „Pomozi sirotu na svoju sramotu“, *Sportske novosti*, 7. srpnja 1993.

¹⁵¹ Ivo Mikulićin, „Pali pred lošijima“, *Slobodna Dalmacija*, 5. srpnja 1993.

¹⁵² Ivo Mikulićin, „Kad asova nema, ima Nijemaca“, *Slobodna Dalmacija*, 6. srpnja 1993.

¹⁵³ „Stojko Vranković stats“, Basketball reference, posjet 12.1.2018., <https://www.basketball-reference.com/players/v/vrankst01.html>

će se zadržati sve do 1997. godine.¹⁵⁴ Upravo su njih dvojica pomogli pri ishođenju dozvole za korištenje prostorija Boston Celticsa. Uz to, organizirani su i prijateljski dvoboji s kombiniranom ekipom Celticsa te igrača bostonskog sveučilišta.¹⁵⁵

Zahvaljujući neuvjerljivim izdanjima u posljednjim pripremim ogledima, javljala se sumnja u mogućnost da reprezentacija osvoji medalju na *Mundijalu*, dok su u isto vrijeme igrači pokušavali umiriti situaciju. Prvi protivnik bila je reprezentacija Kube, za naše košarkaše nepoznanica. Hrvatska otvara natjecanje pobjedom 85:65, dok su u drugom kolu jednakom lakoćom pobijedili Južnu Koreju – 104:53.¹⁵⁶

Od uvodnih hrvatskih protivnika zanimljiviji je bio doček hrvatskih košarkaša u Kanadi. Kanada je zemlja koja je na brojne načine povezana s Hrvatskom. U Kanadi je hrvatska emigracija mnogobrojna i dobro organizirana, a usto i povezana s HDZ-om. Naime, Gojko Šušak, ministar obrane RH, 1968. godine je emigrirao iz Jugoslavije i preko Austrije stigao u Kanadu gdje je živio sve do povratka u Hrvatsku 1990. godine. Upravo Šušak je bio domaćin prve Tuđmanove kanadske turneje gdje je 1987. održao prvo predavanje, a 1990-te, po osnutku HDZ-a pomaže Tuđmanu u prikupljanju novca za predizbornu kampanju, ali i za rat koji je slijedio. Već na aerodromu u Torontu dočekalo ih je više stotina kanadskih Hrvata, tamburaški sastav „Zlatna žica tamburica“ te članice folklornog društva „Zrinski-Frankopan“. Doček je nastavljen u jednoj dvorani u Missisaugi, gradu pored Toronta. Prema novinskom izvještaju na dočeku su bili predstavnici organizacija dijaspor, a prisutan je bio i hrvatski ambasador u Kanadi Željko Urban. „Prolom oduševljenja“ je nastao kada je kapetan Stojko Vranković naručio „Čavoglave“. Navodno se na zabavi koju je organizirao *Hrvatski nacionalni fond* moglo čuti i „evo zore, evo dana, evo Dina i Stojana“. Podršku su hrvatski reprezentativci imali i na utakmicama prvog kruga, a u izjavama su članovi reprezentacije izrazili zadovoljstvo prijemom.¹⁵⁷

Nakon dva lakša protivnika, Hrvatska je u posljednjem, 3. kolu igrala protiv Australije. Hrvatska je odnijela pobjedu rezultatom 83:69 i tako izborila prvo mjesto u skupini.¹⁵⁸ Nakon prvog dijela, natjecanje se nastavljalo u dvije grupe s po četiri

¹⁵⁴ „Dino Rađa stats“, Basketball reference, posjet 12.1.2018., <https://www.basketball-reference.com/players/r/radjadi01.html>

¹⁵⁵ Eduard Tartaglia, „Boston nudi maksimum“, *Sportske novosti*, 23. srpnja 1994.

¹⁵⁶ Eduard Tartaglia, „Kubanci zapamtili Hrvatsku“, *Sportske novosti*, 5. kolovoza 1994.; Dražen Brajdić, „Hrvatski festival“, *Večernji list*, 6. kolovoza 1994.

¹⁵⁷ Dražen Brajdić, „Kakav doček!!!“, *Večernji list*, 4. kolovoza 1994.; Dražen Brajdić, „Trobojnice u središtu Toronta“, *Večernji list*, 6. kolovoza 1994.

¹⁵⁸ Dražen Brajdić, „Slomili tvrd orah“, *Večernji list*, 8. kolovoza 1994.

reprezentacije koje su prošle prvi krug. Hrvatska je bila u skupini s Grčkom, Kinom i domaćinom Kanadom. U prvom kolu bez većih problema pobijedena je Kina sa 105:73. U drugom susretu protivnik je bio Kanada, predvođena Rickom Foxom, igračem Celticsa i klupskim kolegom Dina Rađe. Uz veliku potporu s tribina Hrvatska odnosi pobjedu 92:61 i osigurava prolazak u polufinale. U posljednjoj utakmici s Grčkom trebalo je samo odrediti hoćemo li igrati protiv SAD-a ili Rusije. Kako je pobjeda vodila na Ruse, a poraz na *Dream Team II*, Hrvatska je igrala na pobjedu i s lakoćom je pobijedila Grčku 81:55 još jednim odličnim izdanjem u obrani.¹⁵⁹

U polufinalu su ponovno čekali Rusi, kao i godinu prije u Münchenu. I ponovno, isti ishod kao i godinu ranije. Rusija je pobijedila 66:64 i tako poslala Hrvatsku u borbu za 3. mjesto, ponovno protiv Grčke. Hrvatska je u utakmici za treće mjesto Grčkoj otela nakon europske i svjetsku broncu, dok su u finalu reprezentativci SAD-a uvjerljivo pobijedili Rusiju 137:91 i tako postali svjetski prvaci.¹⁶⁰

Dan nakon kraja Svjetskog prvenstva, trener Giuseppe Giergia i kondicijski trener Mirko Krolo uhićeni su u Torontu zbog sumnje na seksualno napastovanje recepcionerke hotela u kojem su odsjeli. Nakon noći u pritvoru treneri su pušteni uz jamčevinu od po 7,500 kanadskih dolara svaki. Novac za jamčevinu je prikupila hrvatska zajednica grada Toronta, a zastupanje na sudu preuzeo je Michael J. Bukovac, odvjetnik iz Toronta hrvatskog podrijetla.¹⁶¹

U hrvatskim medijima nagađalo se kako bi cijeli slučaj mogao biti namješten, pronalazena su razna objašnjenja, pa su Sportske Novosti razgovarale s izvjesnim Ivanom Opačakom, hrvatskim iseljenikom u Kanadi, koji je čak zastupao tezu da je cijeli slučaj namještaljka „srpskog lobija“.¹⁶² 16 godina nakon incidenta u Kanadi Giergia je ispričao kako je do njega došlo. Prema Giergii slučaj se dogodio zbog nekoliko neumjesnih seksističkih šala, a u razgovoru je naglasio da se incidenta ne srami.¹⁶³

¹⁵⁹ Eduard Tartaglia, „Hrvatska rapsodija u Maple leaf gardensu“, *Sportske novosti*, 12. kolovoza 1994.; Dražen Brajdić, „I Grci s bijelom zastavom!“, *Večernji list*, 14. kolovoza 1994.

¹⁶⁰ Eduard Tartaglia, „Hrvatska u srcu, medalja oko vrata“, *Sportske novosti*, 16. kolovoza 1994.

¹⁶¹ Dražen Brajdić, Tomislav Petrić, „Bliski susret tijelima“, *Večernji list*, 23. kolovoza 1994.

¹⁶² Eduard Tartaglia, „Bez sumnje, stvar je namještena“, *Sportske novosti*, 19. kolovoza 1994.

¹⁶³ Neven Bertičević, „Košarku je zamijenila hortikultura međunožja, a seksualno napastovanje bilo je važnije od rezultata!“, *Jutarnji list*, 28. kolovoza 2010., <https://www.jutarnji.hr/sport/kosarka/kosarku-je-zamijenila-hortikultura-medunozja-a-seksualno-napastovanje-bilo-je-vaznije-od-rezultata/2125434/>

4.6. Europsko prvenstvo u Grčkoj 1995. godine

Domaćin Europskog prvenstva 1995. godine ponovno je bila Grčka, koja je *Eurobasket* ugostila i 1987. godine. 1987. je Grčka osvojila naslov europskog prvaka predvođena Nikosom Galisom. Jugoslavija je završila trećeplasirana, a na tom prvenstvu su Toni Kukoč i Stojko Vranković debitirali za seniore. Obje reprezentacije, 8 godina kasnije, nadale su se ponavljanju uspjeha. S jednom razlikom, Jugoslavija 8 godina kasnije postoji kao nova država. SFR Jugoslavija se u međuvremenu krvavim ratom podijelila na četiri neovisne republike – Hrvatsku, Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju, dok su Srbija i Crna Gora 27.8.1992. odlukom Saveznog vijeća postale Savezna Republika Jugoslavija (SRJ).

Kontroverze na ovom prvenstvu počele su prije nego je natjecanje započelo. Naime, odlukom Vijeća Sigurnosti UN-a 24. rujna 1994. Jugoslaviji su ublažene sankcije donesene 1992. i 1993. godine. Između ostalog, ukinute su sankcije koje su se odnosile na zabranu sudjelovanja na međunarodnim sportskim natjecanjima i kulturnim manifestacijama.¹⁶⁴ Unatoč ukidanju sankcija, reprezentacija SR Jugoslavije nije trebala nastupiti na Europskom prvenstvu u Ateni jer su kvalifikacije već započele 1993., a završne utakmice su se igrale u studenom 1994. godine. Ipak, dogovorom FIBA-e i grčke košarkaške federacije, odlučeno je da se broj sudionika na Europskom prvenstvu poveća s 12 na 14. Zato je organiziran dodatni kvalifikacijski turnir koji se održavao u Sofiji od 31. svibnja do 4. lipnja 1995. Na turniru su sudjelovale 4 najbolje momčadi koje se nisu plasirale na Europsko prvenstvo kroz kvalifikacije i SR Jugoslavija.

Igrači reprezentacije su prije početka natjecanja u Grčkoj izrazito nezadovoljni Hrvatskim košarkaškim savezom, prvenstveno kapetan Stojko Vranković i Dino Rađa. Razlozi nezadovoljstvu ležali su u iznenadnim problemima oko osiguranja Rađe, ali i problemima sa sportskom opremom koja „nije na razini jedne ozbiljne reprezentacije“. Naglasili su kako problem s opremom postoji već neko vrijeme te kako na proglašenju pobjednika u Kanadi nisu imali „adekvatnu sportsku uniformu kojom bi se legitimirali kao reprezentacija jedne od vodećih košarkaških sila“.¹⁶⁵ Rađu je više zasmetao HKS-ov odnos prema pronalasku osiguranja za njega, osiguranja koje je Boston zahtijevao – u suprotnom Celticsi su zadržavali pravo raskida ugovora. Naime, Rađa je usred priprema morao automobilom voziti do Rima kako bi tamo napravio dodatne liječničke preglede nakon kojih

¹⁶⁴ United Nations, Security Council resolution 943, S/RES/943 (23. rujna 1994.), posjet 10.2.2018., [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/943\(1994\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/943(1994))

¹⁶⁵ Dražen Brajdić, „Iz dana u dan loše vijesti“, Večernji list, 12. lipnja 1995.

je trebao moći nastupiti na *Eurobasketu*. Cjelokupna situacija riješena je tek nakon početka prvenstva, a Rađa, koji je prve četiri utakmice igrao na vlastitu odgovornost, nije štedio savez ustvrdivši da su ljudi u njemu „nesposobni, lijeni ili ih je vrijeme pregazilo“.¹⁶⁶

Prvenstvo je otvoreno utakmicom protiv susjedne Slovenije u kojoj je Hrvatska ostvarila uvjerljiviju pobjedu nego što to rezultat 91:83 sugerira. Drugo kolo ponudilo je utakmicu Hrvatske i Rusije, protivnika u zadnja 3 polufinala velikih natjecanja. Hrvatska je pobijedila nakon produžetka rezultatom 100:94. Nakon pobjede protiv Španjolske 80:70 u utakmici igranoj dan nakon Rusije, uslijedile su dvije utakmice protiv nešto lakših protivnika, Turske i Finske. Ulogu favorita Hrvatska je opravdala u obje utakmice prvo pobijedivši Tursku 90:68 uz odmaranje Komazeca, a zatim i Finsku 92:77 uz Kukočev *triple-double* učinak.¹⁶⁷ U posljednjem kolu Hrvatska i Francuska odlučivale su o prvom mjestu u skupini B. Kako su već prije odigrane sve utakmice skupine A, znalo se da će se pobjedom izbjeci SR Jugoslaviju sve do finalnog susreta. Iako je Kukoč rekao da o utakmici s Jugoslavijom ne razmišljaju, vjerojatno su pobjedom htjeli osigurati da do tog susreta dođe najranije u finalu.¹⁶⁸ Hrvatska uistinu i je pobijedila Francusku 81:72 i tako kao prvoplasirani iz skupine B su u četvrtfinalu igrali protiv četvrtog iz skupine A.¹⁶⁹

Utakmica na koju je od početka prvenstva najveći fokus stavio trener Hrvatske Aleksandar Petrović, bila je upravo četvrtfinale u kojem je Hrvatska igrala protiv Italije. Pobjeda je značila i kvalifikaciju na Olimpijske igre koje su se održavale u Atlanti 1996. godine. 71:61 za Hrvatsku bio je rezultat četvrtfinalne utakmice nakon koje je slijedilo polufinale protiv Litve, predvođene Sabonisom i Marčiulionisom. Dodani pritisak na hrvatsku reprezentaciju bila je činjenica da su nakon Olimpijade u Barceloni i tragične smrti Dražena Petrovića izgubili dva polufinala na dva natjecanja (EP i SP). Potvrda da reprezentaciji nedostaje lider došla je i u polufinalu protiv Litve. Litva je pobijedila 90:80 uz fantastične partije Sabonisa i Marčiulionisa, posebno potonjeg koji je bio glavni organizator litavskog napada. Kod Hrvatske jedini raspoloženi igrač bio je Dino Rađa, dok je Kukoč bio neprepoznatljiv, djelomično i zbog nekoliko šavova na desnoj ruci koje je zaradio nakon četvrtfinalne utakmice. Posebno jer je glavni uzrok hrvatskog poraza bila šuterska

¹⁶⁶ Bogdan Vujina, „HKS je pregazilo vrijeme“, *Sportske novosti*, 17. lipnja 1995.

¹⁶⁷ „Croatia vs Finland: box score“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 10.12.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/17/grid/B/rid/1282/sid/2265/_/1995_European_Championship_for_Men/statistic.html

¹⁶⁸ Eduard Tartaglia, Cvjetan Ivanković, „Nametnuti naš ritam“, *Sportske novosti*, 23. lipnja 1995.

¹⁶⁹ „Full Schedule“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 10.12.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/event/p/sid/2265/tid/2168/_/1995_European_Championship_for_Men/schedule.html

neučinkovitost, Hrvatska je trice šutirala samo 16% (4-25) dok je Litva ubacila 8 od 15 svojih pokušaja (53.3%).¹⁷⁰ Jedan od igrača je opisao utakmicu s Litvom i hipotetski susret sa SRJ: „To je prvo prvenstvo od samostalne Hrvatske gdje je igrala i Jugoslavija. Nismo igrali s njima, bila je velika tenzija hoće li doći do finalne utakmice i mislim da nas je to sputalo u polufinalu protiv Litve jer smo više razmišljali što će biti ako dođe do te utakmice nego što smo razmišljali o Litvi, iako je Litva bila vrhunska reprezentacija s Marčiulionisom, Sabonisom i ostalima, baš ono reprezentacija ravna našoj. Ali kažem, mislim da nismo odigrali najbolju utakmicu jer smo bili opterećeni tom možebitnom utakmicom protiv Jugoslavije.“¹⁷¹

U drugom polufinalu SR Jugoslavija je pobijedila domaćina Grčku 60:52 i tako izborila prvo finale i prvu medalju nakon ukidanja sankcija i službenog preimenovanja države iz SFRJ u SRJ. Grčka i Hrvatska su se tako ponovno našle u dvoboju za 3. mjesto. Hrvatska je i u trećem dvoboju za brončanu medalju bila uspješnija od Grčke rezultatom 73:68. Protiv Grčke Hrvatska je igrala bez Kukoča, koga je spriječila ozljeda, ali predvođeni igračima iz drugog plana poput Žurića i Mršića reprezentativci osvajaju još jednu medalju.¹⁷²

Finale Europskog prvenstva između Litve i SRJ bilo je jedno od kvalitetom najboljih, ali i najskandaloznijih finala u košarkaškoj povijesti. Atenska dvorana je bila prepuna, a pretežno Grčka publika je navijala za Litvu tijekom cijelog susreta. Pet minuta prije kraja utakmice Arvydasu Sabonisu, centru Litve, svirana je peta osobna pogreška za prekršaj u napadu. Litavci su protestirali protiv takve odluke, ali utakmica se nastavila. Dvije minute prije kraja, pri rezultatu 87:83 za SRJ, američki sudac George Toliver ponovno sudi prekršaj u napadu, ovoga puta na Sauliusu Stombergasu. Arvydas Sabonis je s klupe navodno napravio prostu gestu usmjerenu ka sucu Toliveru, a ovaj je to kaznio s još jednom tehničkom pogreškom. Tad su se Litvanci iz protesta povukli na klupu i nisu htjeli nastaviti s utakmicom. Sabonis je navodno bio spreman iz svog džepa platiti eventualnu kaznu koju bi FIBA odredila. Ipak, nakon što je Aleksandar Đorđević „popričao“ s Marčiulionisom Litva se

¹⁷⁰ „Croatia vs Lithuania: box score“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 11.12.2017., http://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/A/grid/4/rid/1284/sid/2265/_/1995_European_Championship_for_Men/statistic.html

¹⁷¹ Marita Ukić, „Politika i sport: slučaj Europskog košarkaškog prvenstva 1995. u Ateni“ (Diplomski rad, Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015), 22.

¹⁷² „Full Schedule“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 20.1.2018., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/event/p/sid/2265/tid/2168/_/1995_European_Championship_for_Men/schedule.html

vratila na teren i dovršila utakmicu.¹⁷³ 96:90 za SRJ je bio konačni rezultat, a trener Litve Vladas Garastas bio je uvjerenja da on i njegovi reprezentativci nisu bili dovoljno hrabri i da su trebali ustrajati u odluci da se neće vratiti na teren. Posebno nezadovoljan bio je Šarunas Marčiulionis koji je prednjačio u optužbama na račun FIBA-e i njenog predsjednika, Borislava Stankovića: „Košarka je sport, a ne politika“, rekao je Marčiulionis te je još dodao: „Košarka u Europi večeras je dotaknula dno. Ovo više nije košarka. Problemi su puno, puno dublji.“¹⁷⁴ U razgovoru za portal fibaeurope.com 2003. godine Marčiulionis je ublažio kritike, ali je rekao da je rezultat nepravedan ako je za suditi po reakciji navijača u dvorani.¹⁷⁵

Izvor: Sportske novosti, 4. srpnja 1995.

¹⁷³ „Eurobasket 1995. Yugoslavia vs Lithuania. Final“, Youtube video, 1:30:19, 31. kolovoza 2016., posjet: 27.2.2018., <https://www.youtube.com/watch?v=vyNhOGnWt9k>

¹⁷⁴ Christopher Clarey, „Politics take center court as Yugoslavs win title“, *New York Times*, 3. srpnja 1995., <http://www.nytimes.com/1995/07/03/sports/basketball-politics-take-center-court-as-yugoslavs-win-title.html>

¹⁷⁵ Jon Ingram, „The 1995 European Championship - an interview with Sarunas Marciulionis“ *FIBA Europe*, 29. kolovoza 2003., http://www.fibaeurope.com/cid_BiFUQinLGrAPQAGX1btZg0.coid_SURS6rMtGUaybwFb7aenX0.articleMode_on.html

Nedugo po završetku finala uslijedila je završna ceremonija podjele medalja. Hrvatska je brončanu medalju primila uz miješanu reakciju grčke publike, dok su Litavci dobili ovacije cijele dvorane prilikom preuzimanja odličja. Nakon njih, na red su došli igrači SRJ. Reprezentativci SRJ su primili svoja odličja, ali ne bez zvižduka navijača i uzvika „Lietuva“. Nezadovoljstvo publike prilikom izvođenja himne „Hej Slaveni“ nije prestajalo, pa se himnu u televizijskom prijenosu nije moglo ni čuti.¹⁷⁶ No, prije nego su igrači SRJ uspjeli stati na postolje, vodstvo reprezentacije i igrači Hrvatske su napustili postolje i udaljili se iz dvorane, učinivši tako nezapamćeni presedan. Pravila *fair play*a u sportu nalažu da se pobjedniku čestita na pobjedi pa stoga ne čudi što su reakcije na potez hrvatske reprezentacije bile negativne. Iz tabora SRJ, očekivano, nisu bili zadovoljni potezom. Vlade Divac je rekao da je razočaran načinom na koji je prvenstvo završilo, dok je Predrag Danilović konstatirao da je odlazak s postolja za njega bio glup potez i izrazio je uvjerenje da on i njegovi suigrači to nikada ne bi napravili.¹⁷⁷ Zoran Sretenović izjavio: „Mi smo očekivali nekakav potez, puno gori od njih. Ovo je sasvim nešto prosječno što su mogli da naprave. Mislim da nisu sami igrači to odlučili, [mislim] da je to došlo s viših položaja.“¹⁷⁸

U javnosti su počelo spekulirati o tome da li su uistinu igrači sami donijeli odluku ili je odluka donesena uz politički pritisak iz vrha države kako su navodili srpski mediji i neki igrači SR Jugoslavije. Od članova hrvatske reprezentacije moglo se čuti različite interpretacije. Dio igrača tvrdio je da je odluka bila samo njihove te da nije bilo pritisa. Veljko Mršić je jedan od njih, a u razgovoru za SN otkriva dileme koje su igrači imali prije utakmice za treće mjesto: „Neki od igrača su govorili da se ne trebamo uopće pojaviti i primiti medalju. Neki su predlagali da izađemo, primimo medalje te da onda odemo. Stupili smo u kontakt sa Zagrebom, [...] bilo nam je sugerirano da budemo dostojanstveni i ostanemo na ceremoniji.“ Mršić zaključuje kako je odluka donesena u razgovoru između igrača i vodstva reprezentacije, bez pritisa iz Zagreba. Razlog zbog kojeg je donesena odluka o silasku s postolja je „zbog činjenice da se oni zovu Jugoslavija, a zapravo su Srbija.“¹⁷⁹ Takav stav zauzeo je i direktor hrvatske reprezentacije te ministar sporta Mirko Novosel. Još jedan član reprezentacije je tvrdio da su otišli jer nisu „željeli slušati himnu i gledati grb dvoglavog orla koji smo povezivali s četnicima.“ Pa nastavlja o tome kako taj potez nije bio korektan:

¹⁷⁶ „1995 Eurobasket medal ceremony press conference interviews“, *Youtube* video, 21:55, 28. siječnja 2016., posjet 2.3.2018., <https://www.youtube.com/watch?v=9Q3KkB3FYhs>

¹⁷⁷ Christopher Clarey, „Politics take center court as Yugoslavs win title“, *New York Times*, 3. srpnja 1995., <http://www.nytimes.com/1995/07/03/sports/basketball-politics-take-center-court-as-yugoslavs-win-title.html>

¹⁷⁸ SOS kanal, „ЗЛАТО ИЗ АТИНЕ - репортажа СОС канала са Евробаскета 1995“, *Youtube* video, 56:26, 10. srpnja 2015., posjet 5. ožujka 2018., https://www.youtube.com/watch?v=MI03_msktI4

¹⁷⁹ Eduard Tartaglia, „Morali smo u finale“, *Sportske novosti*, 7. srpnja 1995.

„sportski je trebalo ostati tamo [...] U ono vrijeme svi smo smatrali da smo donijeli ispravnu odluku.“¹⁸⁰ Još jedan član reprezentacije kaže da ne bi ništa drugačije napravio iako „mislim i onda i sad da nije sportski čin, ali je na neki način opravdan.“ Spominje utjecaj starijih igrača (Rađa, Vranković) i njihovo navodno konzultiranje sa Zagrebom. „Dobili su navodno, dal' mig, dal' naredbu da se tako nešto napravi. [...] tako da mi ostali, na neki način smo to izvršili kako su drugi rekli.“¹⁸¹

Aleksandar Petrović se u ljeto 2017. godine, za vrijeme svog trećeg izborničkog mandata, osvrnuo na silazak s postolja u Ateni: „Bila je to čista politička odluka koja je, ako se gleda s ove vremenske distance, bila smiješna i pogrešna. U razgovoru s Banskim dvorima tako je odlučeno. Jednostavno je naređeno da nakon što dobijemo medalje napustimo pobjedničko postolje. Iskreno, ja osobno tako nešto ne bih nikada napravio, ali tako su odlučili ljudi u Zagrebu.“¹⁸²

Čvrsti dokaz, osim izjava sudionika, da je političkih pritisaka bilo, nemamo. Lako je moguće da su samo vodeći reprezentativci i vrh reprezentacije bili u kontaktu sa Zagrebom te da ostali igrači nisu znali tko je odluku uistinu donio. Ako uzmemo u obzir da su samo mjesec dana kasnije, 6. kolovoza 1995., po završetku operacije *Oluja* Dino Rađa i Stojko Vranković bili u društvu Franja Tuđmana na kninskoj tvrđavi nameće se zaključak da takva odluka nije mogla biti donesena bez konzultacija sa službenim Zagrebom. Na tvrđavi je u društvu predsjednika trebao biti i najbolji hrvatski košarkaš Toni Kukoč, ali ipak nije dobio poziv. Kukoč je 2008. u emisiji *Nedjeljom u 2* ponudio objašnjenje. Naime, nakon što je bez pitanja Kukočevo ime stavljeno na listu simpatizera predsjednika Tuđmana i HDZ-a u predizbornoj kampanji, Kukoč je reagirao izjavom: „Ma jeben ga 'ko me god stavlja na listu“ i tako se našao u nemilosti predsjednika RH i vladajuće stranke što je još jedan pokazatelj upliva politike u sport te iskorištavanja sportaša u političke svrhe.“¹⁸³

Po završetku prvenstva FIBA je bila ogorčena potezom hrvatske reprezentacije te su se očekivale žestoke reakcije, a možda i određene disciplinske mjere s obzirom na to da su prekršeni propisi i načelo *fair play* – sportske filozofije poštovanja drugih i poštovanja

¹⁸⁰ Ukić, „Politika i sport“, 39 – 40.

¹⁸¹ Ibid., 40.

¹⁸² Vlado Radičević, „Aleksandar Petrović o bratu Draženu, smiješnoj političkoj odluci '95. i hrvatskim zvijezdama“, *tportal.hr*, 30. kolovoza 2017., <https://www.tportal.hr/sport/clanak/aleksandar-petrovic-o-bratu-drazenu-smijesnoj-politickoj-odluci-95-i-hrvatskim-zvijezdama-foto-20170818>

¹⁸³ Hrvatska radio televizija, „Nedjeljom u 2: gost Toni Kukoč“, *Youtube* video, 1:02:00, 2008., posjet 15.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=7lxGo6I28lk>

pravila.¹⁸⁴ Glasnogovornik FIBA-e Florian Wanninger bio je rastužen načinom na koji je prvenstvo završilo: „Bilo je prilično tužno. Naslućivali smo da bi moglo biti problema i sigurno ćemo reagirati jer su prekršeni propisi.“¹⁸⁵ Na službeni stav FIBA-e čekalo se neko vrijeme, a iskazao ga je u pismu predsjedniku HKS-a, potpredsjednik FIBA-e Aldo Vitale: „S velikim žaljenjem obavljam svoj zadatak, koji mi nalaže da vam izrazim svoje veliko zgražanje zbog vrlo lošeg, nedopustivog i nedostojnog vladanja, vaše momčadi i vaših čelnih ljudi, radi napuštanja mjesta dodjele nagrada bez valjanog razloga.[...] Prema tome, to što ste napravili uvreda je za instituciju FIBA, za sve ono što naš sport predstavlja, kao i za mene osobno.“ Vitale je obavijestio predsjednika HKS-a da će se o sankcijama Hrvatskoj raspravljati na idućoj sjednici Izvršnog odbora FIBA-e.¹⁸⁶

Stojko Vranković (lijevo) i Dino Rađa (desno) s Franjom Tuđmanom na kninskoj tvrđavi nakon operacije *Oluja*. Izvor: <http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/croatian-president-franjo-tudjman-poses-with-croatian-news-photo/51423654#croatian-president-franjo-tudjman-poses-with-croatian-national-picture-id51423654>

¹⁸⁴ Roland Renson, „Fair play: porijeklo pojma i njegovo značenje u sportu i društvu“, *Kinesiology* 41/1 (2009): 5.

¹⁸⁵ Christopher Clarey, „Politics take center court as Yugoslavs win title“, *New York Times*, 3. srpnja 1995., <http://www.nytimes.com/1995/07/03/sports/basketball-politics-take-center-court-as-yugoslavs-win-title.html>

¹⁸⁶ SN, „Nemamo se čega sramiti, gospodine Vitale“, *Sportske novosti*, 11. srpnja 1995.

2001. je godina, samo 6 godina je prošlo od Atene i hrvatskog silaska s postolja. Prvak Hrvatske košarkaške lige ponovno je Cibona. Od osnutka Hrvatske košarkaške lige jedini prvak bila je Cibona, a „Vukovi“ su osvojili 10 naslova hrvatskog prvaka zaredom. Dvorane su bile pune samo kada bi se igrao derbi protiv Splita ili Zadra, a zagrebačkom klubu nitko nije mogao parirati. Malo tržište Hrvatske košarkaške lige je značilo i ograničenost i u sponzorskim sredstvima. I upravo zbog veće konkurencije, ali i ekonomskog probitka osniva se *Jadranska* liga. Privatna košarkaška liga osnovana u Ljubljani prve godine svog postojanja obuhvaćala je klubove iz Hrvatske, Slovenije, BiH te podgoričku budućnost kao jedinog predstavnika iz Srbije i Crne Gore. Iako je direktor slovenske Olimpije Rado Lorbek inzistirao da „Ovo nije jugoslovenska liga i to nikad neće biti“, vrlo brzo je postalo jasno da liga nema budućnost bez uključenja klubova iz Srbije. Već iduće godine mijenja se ime prvenstva u *Goodyear* ligu te se priključuje i Crvena Zvezda, a godinu poslije ligu su igrali i FMP i Vojvodina. Regionalna liga iz godine u godinu dobiva na važnosti, priključili su se i klubovi iz Makedonije (sada se natjecanje naziva *ABA* liga), dok nacionalna prvenstva svih uključenih država postaju sporedna natjecanja. Naime, jedini način za izboriti pravo nastupa u *Euroligi*, košarkaškom ekvivalentu nogometnoj *Ligi prvaka*, je uspjehom u *ABA* ligi. Od 2017. godine postoji i Druga *ABA* liga, što neodoljivo podsjeća na situaciju u Jugoslaviji od 1980. kada su postojale dvije državne košarkaške lige, samo s ključnom razlikom da je *ABA* liga ipak privatni projekt.

Zaključak

Sport je zbog svoje masovnosti, kao što je već rečeno, jedan od najvažnijih fenomena modernog svijeta. Upravo zbog masovnosti sporta nemoguće je ignorirati njegovu kulturnu, ali i političku važnost u društvu. Stoga nas utjecaj, ali i iskorištavanje sporta i sportaša od strane politike ne bi smio iznenaditi, posebno u vrijeme raspada Jugoslavije. Nakana ovog rada bila je istraživanjem dostupnih izvora i literature pokušati istražiti u kolikoj mjeri se politika miješala u košarkaški sport u vrijeme raspada Jugoslavije i posljedično probati zaključiti koje ciljeve su političari pokušati ostvariti utjecajima na košarkaški sport.

U poslijeratnom socijalističkom društvu sport je dobio važnu ulogu te se poticalo sportske aktivnosti na svim razinama. Država je bila glavni pokrovitelj i kontrolor sporta, a ideja je bila uključiti što šire mase u sportske aktivnosti kako bi se jačalo narodno zdravlje, društvena disciplina te privrženost državi i državnom vodstvu. Jugoslavenski sport je generalno bio poprilično uspješan, ali ipak je košarka bila najprepoznatljiviji izvozni sportski proizvod bivše države. Sergio Tavčar iznio je zanimljivu tezu o jednom od razloga uspjeha košarke na prostorima bivše Jugoslavije. Naime, on tvrdi da je košarka u vrijeme kada se taj sport razvijao bila relativno nepoznata širim masama te da zato nije bilo velikog utjecaja politike na košarku, već su temelje košarci na ovim prostorima udarili mahom obrazovani i stručni ljudi. Potvrdu te teze možemo pronaći kada pogledamo listu predsjednika KSJ, od kojih je većina, uz to što su bili visoko obrazovani, imala određeno iskustvo u košarci. Nadalje, i jedan od najvećih hrvatskih košarkaških trenera Mirko Novosel je govorio o pomno osmišljenom sustavu treniranja i odgajanja igrača od najmlađih kategorija pa sve do reprezentacije. Upravo su stručan i sustavan rad donijeli rezultate, ali i prepoznatljivost jugoslavenske škole košarke na međunarodnoj sportskoj sceni.

Kako je politička situacija u Jugoslaviji postajala sve zamršenija i kako je iz dana u dan bilo sve jasnije da zajednička država nema budućnost, ta napetost se ispoljila i u potezima igrača koji nisu mogli biti imuni na događanja u državi. Potez Vlade Divca nakon završetka Svjetskog prvenstva u Argentini 1990. godine je i na sportskom terenu simbolično označio početak kraja Jugoslavije. Divac je u Hrvatskoj preko noći postao *persona non grata*, dok u srpskoj javnosti postaje percipiran kao „dokazani superpatriota“¹⁸⁷. Takva percepcija je samo

¹⁸⁷ Ivan Đorđević, „Vlade Divac – nedovršena tranziciona bajka“, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 55/1 (2007): 65.

dobila na važnosti nakon prerane pogibije Dražena Petrovića, čiji odnos s Divcem do danas nije u potpunosti jasan, a vjerojatno nikada neće ni biti.

Utjecaj političke situacije u Jugoslaviji možemo zorno vidjeti i prilikom sljedećeg, ujedno i posljednjeg, okupljanja košarkaške reprezentacije Jugoslavije. Dražen Petrović i Stojko Vranković nisu nastupili na tom prvenstvu i tek je kasnije, kada je rat već počeo, postalo je jasno da obojica nisu htjeli nastupati za Jugoslaviju iz političkih razloga i rata koji je bio pred vratima. A rat je započeo upravo za vrijeme trajanja tog Europskog prvenstva napadom JNA na Sloveniju, nakon čega je Jure Zdovc, jedini Slovenac u reprezentaciji, odbio nastupiti na posljednje dvije utakmice tog prvenstva strahujući za svoje bližnje, ali i od reakcije slovenske javnosti.

Međunarodnim priznanjem Hrvatske omogućeno je stvaranje Hrvatske nacionalne košarkaške reprezentacije i njen nastup na Olimpijskim igrama. Tadašnje političko vodstvo RH stvara narativ o sportašima kao najvažnijim ambasadorima Hrvatske u svijetu. Hrvatsko političko vodstvo je željelo iskoristiti uspjehe sportaša da bi privukli pozornost svjetske javnosti i tako skrenuli pažnju na situaciju u Hrvatskoj. Od reprezentativaca se tražilo da daju sve od sebe i „ginu na terenu“ i na taj način pokažu zahvalnost onima koji su položili život za obranu Hrvatske. Reprezentativce je nakon uspjeha posjetio i predsjednik te im se pridružio u slavlju u svlačionici, a svojevrijedno im je i povišio premije za ostvareni uspjeh i promidžbu Hrvatske u svijetu. Zanimljivo je primijetiti da se hrvatski političari i dalje koriste istim metodama i iskorištavaju sportski uspjeh, za koji svojim radom nisu učinili mnogo¹⁸⁸, kao sredstvo samopromocije. Svježa su sjećanja na hrvatsku predsjednica na upravo završenom Svjetskom nogometnom prvenstvu u Rusiji

Europsko prvenstvo 1995. godine bilo je prvo na kojem su igrale i reprezentacija Hrvatske i SR Jugoslavije. Silazak hrvatskih reprezentativaca s postolja prije nego su „jugoslavenski“ reprezentativci primili svoje medalje je najzorniji prikaz povezanosti politike i sporta. Iako je uistinu teško zaključiti u kojoj mjeri su reprezentativci bili pod pritiskom ili u dosluhu s hrvatskim političkim vrhom jer su izjave aktera poprilično kontradiktorne, ovaj potez je izazvao politički, ali i sportski skandal zbog kršenja pravila *fair play*a. Čak i novinar

¹⁸⁸ Legitimno je pitanje jesu li ikako pripomogli sustavnom razvoju sporta i sportske infrastrukture otkad je neovisnosti?

Stjepan Balog u Dnevniku na Hrvatskoj radioteleviziji otvoreno govori kako su „hrvatski košarkaši imali delikatan politički zadatak“ te su pokazali „političku zrelost“.¹⁸⁹

Zaključno, jako je teško generalizirati i izvoditi neke čvrste zaključke kada govorimo o utjecaju politike na reprezentativce. Posebno je teško iznositi zaključke kada nemamo pristup arhivskom gradivu koje je još zaštićeno vremenskim rokovima čuvanja određenim u „Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima“. No, ipak moguće je reći kako je vidljiva razlika između perioda jugoslavenske reprezentacije i reprezentacije Hrvatske nakon osamostaljenja. Prije raspada Jugoslavije obrazac je prilično jasan, igrači reagiraju na političke događaje i poteze na osobnoj razini. Nakon stvaranja hrvatske nacionalne reprezentacije, reprezentativci u očima politike postaju ambasadori hrvatske države u svijetu, a reprezentacija i njeni uspjesi služe za postizanje nacionalne kohezije, zanosu i integracije hrvatske nacije. Upravo zbog tog kolektivnog zanosu jako je teško ocijeniti u kolikoj mjeri je politika utjecala na ponašanje i postupke reprezentativaca, ali definitivno je da je utjecaj politike bio enorman.

¹⁸⁹ Ukić, „Politika i sport“, 44.

Summary

Basketball was one of the most popular and one of the most successful sports in Yugoslavia. Yugoslavia's most talented generation of basketball players just started winning European and World Championships when they got stopped by the breakup of Yugoslavia through series of war conflicts in the 1990s. Yesterday's teammates became fierce rivals and that's exactly why this thesis tries to research interrelations between politics and basketball and especially researching the influence political events had on players in the period from 1990 to 1995.

This research was based mainly on the analysis of the sports media from that time but also other sources like TV shows, documentaries, replays of the games etc. I used lots of relevant literature as well, mainly historian and sociological works. It's also worth noting that even though basketball is very popular in this area and the events mentioned here had a big influence on the society as a whole, this subject is still not researched well enough.

Keywords: basketball, politics, sports, war, Yugoslavia

Bibliografija

Izvori

Associated Press. „Politics may hinder basketball abroad“. *New York Times*, 27. listopada 1991. <http://www.nytimes.com/1991/10/27/sports/politics-may-hinder-basketball-abroad.html>

Basketball reference. „Stojko Vranković stats“. <https://www.basketball-reference.com/players/v/vrankst01.html> (posjet 12.1.2018).

Basketball reference. „Dino Rađa stats“. <https://www.basketball-reference.com/players/r/radjadi01.html> (posjet 12.1.2018).

Bertičević, Neven. „Košarku je zamijenila hortikultura međunožja, a seksualno napastovanje bilo je važnije od rezultata!“. *Jutarnji list*, 28. kolovoza 2010. <https://www.jutarnji.hr/sport/kosarka/kosarku-je-zamijenila-hortikultura-medunozja-a-seksualno-napastovanje-bilo-je-vaznije-od-rezultata/2125434/>

Brajdić, Dražen. „Olimpijska groznica“. *Večernji list*, 16. srpnja 1992.

Brajdić, Dražen. „U Atlantu, zašto ne“. *Večernji list*, 12. kolovoza 1992.

Brajdić, Dražen. „Hrvatski festival“. *Večernji list*, 6. kolovoza 1994.

Brajdić, Dražen. „Kakav doček!!!“. *Večernji list*, 4. kolovoza 1994.

Brajdić, Dražen. „Trobojnice u središtu Toronta“. *Večernji list*, 6. kolovoza 1994.

Brajdić, Dražen. „Slomili tvrd orah“. *Večernji list*, 8. kolovoza 1994.

Brajdić, Dražen. „I Grci s bijelom zastavom!“. *Večernji list*, 14. kolovoza 1994.

Brajdić, Dražen. „Iz dana u dan loše vijesti“. *Večernji list*, 12. lipnja 1995.

Brajdić, Dražen. „Vranković: Dražen je još '91. posve otpisao Divca!“. *Večernji list*, 8. ožujka 2011. <https://www.vecernji.hr/sport/vrankovic-drazen-je-jos-91-posve-otpisao-divca-262146>

Brajdić, Dražen, Tomislav Petrić. „Bliski susret tijelima“. *Večernji list*, 23. kolovoza 1994.

Broćeta, Milan, Frane Jelinčić i Nikola Simić. „Ne želim biti heroj“. *Večernji list*, 26. kolovoza 1990.

Clarey, Christopher. „Politics take center court as Yugoslavs win title“. *New York Times*, 3. srpnja 1995. <http://www.nytimes.com/1995/07/03/sports/basketball-politics-take-center-court-as-yugoslavs-win-title.html>

„Croatia vs Finland: box score“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 10.12.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/17/grid/B/rid/1282/sid/2265/_/1995_European_Championship_for_Men/statistic.html

„Croatia vs Lithuania: box score“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 11.12.2017., http://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/A/grid/4/rid/1284/sid/2265/_/1995_European_Championship_for_Men/statistic.html

Ćirić, B. „S Divcem, ali bez Petrovića“. *Večernji list*, 18. lipnja 1991.

„Divac počinio krivično djelo!?“, *Sportske novosti*, 28. kolovoza 1990.

Draženović, Darko. „Primitivizam kao vrlina“. *Večernji list*, 22. kolovoza 1990.

Draženović, Darko. „Na početku – pobjeda!“. *Večernji list*, 27. srpnja 1992.

Draženović, Darko. „'Leteći' spektakl“. *Večernji list*, 28. srpnja 1992.

Draženović, Darko. „Sjajna završnica“. *Večernji list*, 30. srpnja 1992.

Draženović, Darko. „Ohrabrujući šok“. *Večernji list*, 5. kolovoza 1992.

Draženović, Darko. „Hrvatska u finalu, srebro poput zlata“. *Večernji list*, 7. kolovoza 1992.

Draženović, Darko. „Dr. Tuđman bodri košarkaše“. *Večernji list*, 8. kolovoza 1992.

Draženović, Darko. „Nitko nema pravo misliti da je bolji od vas“. *Večernji list*, 9. kolovoza 1992.

„Full Schedule“, 1995 European Championship for men, FIBA, posjet 10.12.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/event/p/sid/2265/tid/2168/_/1995_European_Championship_for_Men/schedule.html

Garber, Mario. „Aco Petrović izbačen iz olimpijskog sela!“. *Slobodna Dalmacija*, 3. kolovoza 1992.

Garber, Mario. „Hrvatska: olimpij pravih ljudi“. *Slobodna Dalmacija*, 10. kolovoza 1992.

Grabovac, Mijo. „Sve ide svojim tokom“. *Slobodna Dalmacija*, 26. lipnja 1991.

Grabovac, Mijo. „Ovo više nema smisla“. *Slobodna Dalmacija*, 29. lipnja 1991.

Grabovac, Mijo. „O košarkaškom divu i 'peškarijskom' stilu“. *Slobodna Dalmacija*, 3. kolovoza 1992.

Grabovac, Mijo. „Olimpijski desant pred zoru“. *Slobodna Dalmacija*, 11. kolovoza 1992.

Hajdarović, Miljenko. „Košarka – povijesni razvoj“, Hrvatski povijesni portal, posjet 11.10.2017, <http://povijest.net/kosarka/>

Horvat, Toni. „Zdravko Radulović: Da mi je Savez dao neku mlađu selekciju, dobili bismo ponekog pravog plejmejкера, sad odoh u Italiju“, *100 posto*, 23. srpnja 2017., <https://100posto.hr/sport/da-mi-je-savez-dao-neku-mladu-selekciju-dobili-bismo-ponekog-pravog-plejmejкера-sad-odoh-u-italiju>

Ingram, Jon. „The 1995 European Championship - an interview with Sarunas Marciulionis“. *Fiba Europe*, 29. kolovoza 2003. http://www.fibaeurope.com/cid_BiFUQinLGrAPQAGX1btZg0.coid_SUrS6rMtGUAYbwFb7aenX0.articleMode_on.html

„Istorijat državnih prvenstava 1945 – 1991.“ Naša Sinalko liga, posjet 12.10.2017, <http://web.archive.org/web/20080702123851/http://nsl.kosarka.co.yu/History2.aspx>

„Italy vs Yugoslavia: box score“, 1991 European Championship for men, FIBA Europe, posjet 17.10.2017., http://www.fibaeurope.com/compID_qMRZdYCZI6EoANOrUf9le2.season_1991.roundID_2263.gameID_993-4-A-1.html

Jankov, Kosta. „Slovenija i Hrvatska zajedno u Bilbaou“. *Koš*, 22. siječnja 1992.

Jankov, Kosta. „FIBA pred svršenim činom“. *Koš*, 5. veljače 1992.

Jirasek, Damir. „'Plavi' se igrali“. *Večernji list*, 26. lipnja 1991.

Jirasek, Damir. „Košarkaši još zajedno“. *Večernji list*, 27. lipnja 1991.

Jirasek, Damir. „Završit ćemo posao“. *Večernji list*, 28. lipnja 1991.

Jirasek, Damir. „Medalja će biti crna“. *Večernji list*, 30. lipnja 1991.

Karapandža, Branko. „Medalje nisu obveza“. *Večernji list*, 21. srpnja 1992.

Kosijer, Jovan, Eduard Tartaglia. „Zaslužno slavlje Portorika“. *Sportske novosti*, 11. kolovoza 1990.

Kosijer, Jovan, Eduard Tartaglia. „Kukoč s druge planete!“. *Sportske novosti*, 15. kolovoza 1990.

Kosijer, Jovan, Eduard Tartaglia. „Rafali nakon uspavanke“. *Sportske novosti*, 16. kolovoza 1990.

Kosijer, Jovan, Eduard Tartaglia. „Dražen i Toni!“. *Sportske novosti*, 20. kolovoza 1990.

Kosijer, Jovan, Eduard Tartaglia. „I zlato i dijamanti“. *Sportske novosti*, 21. kolovoza 1990.

Kosijer, Jovan. „Espana niža i za Ferrana“. *Sportske novosti*, 24. lipnja 1991.

Kosijer, Jovan. „Divac – 20 poena u 26 minuta“. *Sportske novosti*, 28. lipnja 1991.

Kosijer, Jovan. „Dogodilo se u Rimu“, *Sportske novosti*, 29. lipnja 1991.

Kosijer, Jovan. „Živi se...“. *Sportske novosti*, 1. srpnja 1991.

Kosijer, Jovan. „Dječak, igrač, čovjek!“. *Sportske novosti*, 2. srpnja 1991.

Kosijer, Jovan. „Turci – Ko janjci“. *Sportske novosti*, 25. lipnja 1993.

Kosijer, Jovan. „Ne daj se, Bosno“. *Sportske novosti*, 30. lipnja 1993.

Maćešić, Zlatko. „Divota Divca“. *Večernji list*, 23. kolovoza 1990.

Marić, Drago. „Prije u Cibonu nego u Zadar“. *Slobodna Dalmacija*, 3. lipnja 1991.

Mikuličin, Ivo. „Usput se i odmarali“. *Slobodna Dalmacija*, 23. lipnja 1993.

Mikuličin, Ivo. „Radost u produžetku“. *Slobodna Dalmacija*, 24. lipnja 1993.

Mikuličin, Ivo. „Bolesni rat na tribinama“. *Slobodna Dalmacija*, 3. srpnja 1993.

Mikuličin, Ivo. „Pali pred lošijima“. *Slobodna Dalmacija*, 5. srpnja 1993.

Mikuličin, Ivo. „Kad asova nema, ima Nijemaca“. *Slobodna Dalmacija*, 6. srpnja 1993.

Miletić, Aleksandar. „Svetislav Pešić, one of the world's top basketball coaches: basketball vet“. *corD magazine*, posjet 13.10.2017., <https://cordmagazine.com/profile/svetislav-pesic-one-worlds-top-basketball-coaches-basketball-vet/>

Peček, Mario. „Za Dražena, bez Kukoča“. *Večernji list*, 21. lipnja 1993.

Peček, Mario. „Sa Stojkom do zvijezda“. *Večernji list*, 28. lipnja 1993.

Peček, Mario. „Protiv BiH u četvrt-finalu“. *Večernji list*, 29. lipnja 1993.

Premec, Tina, Martina Kuterovac. „Arapović o dokumentarcu 'Jednom braća': 90% filma je čista laž“. *Jutarnji list*, 3. ožujka 2011. <https://www.jutarnji.hr/spektakli/ups/arapovic-o-dokumentarcu-jednom-braca-90-filma-je-cista-laz/1964193/>

- Radičević, Vlado. „Stojko Vranković o filmu 'Nekoć braća': Ne znam od kuda Divcu da su me zvali“. *Gol.hr*, 5. ožujka 2011. <https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/kosarka/stojko-vrankovic-o-filmu-nekoc-braca-ocito-su-me-namjerno-zaobisli.html>
- Radičević, Vlado. „Aleksandar Petrović o bratu Draženu, smiješnoj političkoj odluci '95 i hrvatskim zvijezdama“. *Tportal.hr*, 30. kolovoza 2017. <https://www.tportal.hr/sport/clanak/aleksandar-petrovic-o-bratu-drazenu-smijesnoj-politickoj-odluci-95-i-hrvatskim-zvijezdama-foto-20170818>
- Radić, Jasminka. „Bija jednom četiri jugoslovenska stupa košarke: Petrović, Divac, Rađa, Kukoč... A Jure Zdovc?“. *Ven*, studeni 1991. <http://www.yugopapir.com/2017/09/bila-jednom-cetiri-jugoslovenska-stupa.html>
- Sang-Hun, Choe. „Olympic Dreams of a United Korea? Many in South Say, 'No, Thanks'“. *New York Times*, 28. siječnja 2018. <https://www.nytimes.com/2018/01/28/world/asia/koreas-olympics-reunification.html>
- „Scoreboard“, 1991 European Championship for men, FIBA Europe, posjet 17.10.2017., http://www.fibaeurope.com/cid_KNce8jInH7Qj1E5yH5rjn2.season_1991.compID_qMRZdYCZI6EoANOrUf9le2.html
- SN. „Nemamo se čega sramiti, gospodine Vitale“. *Sportske novosti*, 11. srpnja 1995.
- Stanković, Vladimir. „Gotovo je sa improvizacijama“. *Koš 11* (kolovoz 1990.): 14.
- Stipković, Branko. „Tužno i – nedopustivo!“. *Sportske novosti*, 16. lipnja 1993.
- Stipković, Branko. „Pomozi sirotu na svoju sramotu“. *Sportske novosti*, 7. srpnja 1993.
- Tartaglia, Eduard. „Istina“. *Sportske novosti*, 24. kolovoza 1990.
- Tartaglia, Eduard. „Francuska tuguje za Draženom!“. *Sportske novosti*, 11. lipnja 1993.
- Tartaglia, Eduard. „Boston nudi maksimum“. *Sportske novosti*, 23. srpnja 1994.
- Tartaglia, Eduard. „Kubanci zapamtili Hrvatsku“. *Sportske novosti*, 5. kolovoza 1994.
- Tartaglia, Eduard. „Hrvatska rapsodija u Maple leaf gardensu“. *Sportske novosti*, 12. kolovoza 1994.
- Tartaglia, Eduard. „Hrvatska u srcu, medalja oko vrata“. *Sportske novosti*, 16. kolovoza 1994.
- Tartaglia, Eduard. „Bez sumnje, stvar je namještena“. *Sportske novosti*, 19. kolovoza 1994.
- Tartaglia, Eduard. „Morali smo u finale“. *Sportske novosti*, 7. srpnja 1995.

Tartaglia, Eduard, Cvjetan Ivanković. „Nametnuti naš ritam“. *Sportske novosti*, 23. lipnja 1995.

Trumbić, Danijel. „Dino Rađa: menadžeri i obećani novci upropaštavaju šesnaestogodišnjake“. *Slobodna Dalmacija*, 19. veljače 2000.
<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000219/sport1.htm>

United Nations. Security Council resolution 943. S/RES/943 (23. rujna 1994.). posjet 10.2.2018. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/943\(1994\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/943(1994))

Vujina, Bogdan. „HKS je pregazilo vrijeme“. *Sportske novosti*, 17. lipnja 1995.

„Yugoslavia vs Angola: box score“, 1990 World Championship for men, FIBA, posjet 13.10.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/4/grid/A/rid/972/sid/2912/_/1990_World_Championship_for_Men/statistic.html

„Yugoslavia vs Brazil: box score“, 1990 World Championship for men, FIBA, posjet 13.10.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/A/grid/2/rid/975/sid/2912/_/1990_World_Championship_for_Men/statistic.html

„Yugoslavia vs Venezuela: box score“, 1990 World Championship for men, FIBA, posjet 13.10.2017., https://archive.fiba.com/pages/eng/fa/game/p/gid/1/grid/A/rid/972/sid/2912/_/1990_World_Championship_for_Men/statistic.html

Zorko, Mario. „Vraćam se za Barcelonu!“. *Sportske novosti*, 18. lipnja 1991.

Zorko, Mario. „13 puta zašto? Draženu Petroviću“. *Sportske novosti*, 29. lipnja 1991.

Zorko, Mario. „Dražen je prevelik za ovakav turnir“. *Sportske novosti*, 15. lipnja 1993.

Zorko, Mario, Slobodan Ivanović. „Što bi bio Chicago bez Jordana?“. *Sportske novosti*, 16. lipnja 1993.

„13th olympic basketball tournament (Barcelona 1992) qualifying stage“, Linguasport, posjet 21.10.2017., http://www.linguasport.com/baloncesto/internacional/olimpiadas/1992_BARCELONA_PR.htm

„27th European championship (Roma 1991) qualifying stage“ Linguasport, posjet 17.10.2017., http://www.linguasport.com/baloncesto/internacional/eurobasket/1991_ROMA_PR.htm

Audio - video izvori

- Dokumentarne emisije Balkan. „TAKO JE SVE POČELO: Slobodan Milošević na Kosovu polju - Niko ne sme da vas bije! (25. April 1987)“, *Youtube* video, 9:37. 1. studenog 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=gqNke6x8R7M&t=342s>
- ESPN 30 for 30, „Once brothers“. *Youtube* video, 1:21:08. 2010. posjet 12.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=DKYoktdtXOI>
- Hrvatska radio televizija. „Nedjeljom u 2: gost Toni Kukoč“. *Youtube* video, 1:02:00. 2008. posjet 10.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=7lxGo6l28lk>
- SOS kanal. „ЗЛАТО ИЗ АТИНЕ - репортажа СОС канала са Евробаскета 1995“. *Youtube* video, 56:26. 10. srpnja 2015., posjet 5. ožujka 2018. https://www.youtube.com/watch?v=Ml03_msktl4
- TNT. „D. Petrović relationship with Vlade Divac (1993 03 02)“, *Youtube* video, 3:52. 17. svibnja 2017., posjet 12.2.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=JOmm7vogVBA>
- „1995 Eurobasket medal ceremony press conference interviews“. *Youtube* video, 21:55. 28. siječnja 2016., posjet 2.3.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=9Q3KkB3FYhs>

Literatura

- Banac, Ivo. *Raspad Jugoslavije: eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*. Zagreb: Durieux, 2001.
- Bartoluci, Sunčica, Benjamin Perasović „Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu“. *Sociologija i prostor* 47/1 (2007): 105 – 119.
- Bartoluci, Sunčica. „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih“. Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
- Cashmore, Ellis. *Making Sense of Sports*. London: Routledge, 2005.
- Coakley, Jay. *Sports in Society: Issues and controversies*, 10. izd. New York: McGraw-Hill Education, 2009.
- Dapčević, Žarko. *Priče o jugoslovenskoj košarci 1945 – 1991*. Beograd: Društvo za afirmaciju kulture Presing, 2016.
- Debord, Guy. *Društvo spektakla i Komentari društvu spektakla*, preveo Goran Vujasinović. Zagreb: Arkzin, 1999.

- Duda, Igor. *U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.
- Đorđević, Ivan. „Vlade Divac – nedovršena tranziciona bajka“, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 55/1 (2007): 61 – 75.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918 – 2008*. Zagreb: Europapress holding, Novi Liber, 2008.
- Hobsbawm, Eric. *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi Liber, 1993.
- Jović, Dejan. *Jugoslavija, država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije 1974 – 1990*. Zagreb: Prometej, 2003.
- Kasapović, Mirjana. *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*. Zagreb: Alinea, 1993.
- Klasić, Hrvoje. „Fiskultura u službi naroda. Uloga tjelesnog odgoja u stvaranju jugoslavenskog socijalističkog društva 1945. – 1952.“. U *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, urednik Igor Duda, 201 – 221. Zagreb: Srednja Europa, 2017.
- Kovačević, Zoran, Milorad Bibić. *Zlatna košarka Mirka Novosela*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004.
- Marijan, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016.
- Pauković, Davor. „Politička tranzicija u Hrvatskoj 1989 – 1991.“. Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.
- Perica, Vjekoslav. „Genetika ili revolucija? O fenomenu južnoslavenske škole košarke“. *Reč* 70/16 (2003): 171 – 193.
- Ramet, Sabrina P. *Balkanski babilon: raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićevog pada*. Zagreb: Alinea, 2005.
- Renson, Roland. „Fair play: porijeklo pojma i njegovo značenje u sportu i društvu“. *Kinesiologia* 41/1 (2009): 5 – 18.
- Spehr, Todd. *Dražen: život i ostavština košarkaškog Mozarta*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2016.
- Stanić, Igor. „Sport za svakoga. Sportske aktivnosti radničke klase u Hrvatskoj od 1945. do početka 1960-ih“. *Historijski zbornik* 69/1 (2017): 121 – 139.
- Tavčar, Sergio. *Kako je Jugoslavija osvojila svet*. Beograd: Komshe d.o.o., 2017.
- Ukić, Marita. „Politika i sport: slučaj Europskog košarkaškog prvenstva 1995. u Ateni“. Diplomski rad. Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

Vrcan Srđan. „Ponovno o sportu i politici“. *Pogledi* 3 (1984): 58 – 66.

Vrcan, Srđan. *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta*. Zagreb: Naprijed, 1990.